

TILLY Charles, «Toplumsal hare-
ketler 21. Yüzyıla girmiş» in
ÇETINKAYA Y. Doğan (der.), Toplum-
sal Hareketler Tarih, Teori ve De-
neyim, İletişim Yay. 2008, ss. 143-187.

Toplumsal Hareketler 21. Yüzyıla Giriyor*

CHARLES TILLY**

16 Ocak 2001 Salı günü gece yarısına doğru Manila (Filipin-
ler) ve çevresindeki cep telefonları EDSÄya Git, Siyah Giyin
mesajını yaymaya başladı. Manillalıların Edsa dedikleri Epifa-
nio de los Santos Caddesi'ne bir saat içinde on binlerce kişi
geldi. Bu cadde daha önce bir Halk İktidarı mabedinin (Barış
Leydimizin) oluşturulmasında önemli bir rol oynamıştı. Ma-
bet, 1986 yılında dua eden rahibelerin Devlet Başkanı Ferdi-
nand Marcos'un tanklarıyla yüzleştikleri ve Marcos'un iktidar-
dan uzaklaşmasına katkıda buldukları yerde duruyordu.
Bunu takip eden 4 gün içinde çoğu siyah giysiler içindeki bir
milyondan fazla insan Manila'nın merkezinde toplanarak o za-
manki Devlet Başkanı Joseph Estrada'nın istifasını istedi. Boz-
guna uğramış bir Erap (Filipinliler Estrada'ya çoğunlukla Erap
diyorlardı) ayın 20'sinde görevini bilfiil bıraktı.

Ayın 16'sında, Senato'daki Yüce Divan Mahkemesi hayati
önemdeki bir kanıtı 10'a karşı 11 oyla incelemeye karar

(*) "Mücadeleci Siyaset ve Ekonomik Fırsat Yapısı: Akdenizli Bakış Açılar" baş-
lıklı konferans için hazırlanmış tebliğin gözden geçirilmiş hali, Giriş Üniver-
sitesi, Rehimno, 17-18 Ekim 2003.

(**) Columbia Üniversitesi.

verdiğinde Estrada'nın Yüce Divan'daki yargılaması çıkmaza girmişti; bunun sonucunda da Senato başkanı istifa etmişti. O gece geç saatlerde göstericiler Edsa'da toplanmaya başladılar ve eylem mesajlarını cep telefonlarıyla yaydılar. O anda davacı Oscar Moreno şu açıklamayı yaptı: "Forum artık Senato salonlarında değil sokaklardadır. O artık kamuoyunun vicdan mahkemesindedir ve Filipinlilerin bu durumla başa çıkabileceğilerinden eminim." Aynı 17'sinde davadaki savcılar da, Senato başkanının istifasını rakiben istifa ettiler. İzleyen 2 gün içinde tüm Filipinler çapında sayısız grup hareketi katılarak devlet başkanının istifasını istedi.

Örneğin eski Devlet Başkanı Fidel Ramos Hong Kong'dan gelerek havaalanından Edsa'ya 300 kişinin desteklediği bir protesto yürüyüşü düzenlerken, eski Devlet Başkanı Corazon Aquino ve Halk İktidarının hamisi kardinal Jaime Sin de devlet başkanının istifasını isteyerek kalabalığa seslendiler. Tüm Manila bölgesinde 200 bin işçi işlerini bırakarak Estrada karşıtı mitinglere katıldılar.¹ 18'inin akşamı, el ele tutuşmuş 10 kilometrelik bir insan zinciri Ninoy Aquino'nun (1983 yılında Marcos'un birlikleri tarafından suikasta uğraması 1986 yılındaki Halk İktidarı hareketini dolaylı olarak hızlandırmış ve devlet başkanlığını dul kalan karısına getirmişti) anısına dikilmiş anıtan Edsa mabedine kadar uzanıyordu.

19 Ocak Cuma günü Estrada karşıtı güçler, iyice köşeye sıkışmış olan devlet başkanına karşı daha da ciddi adımlar attı. O gün 150 bin gösterici Halk İktidarı anıtında toplandı; ordunun komutanı onlardan önce davranarak başkanın saflarından ayrıldığını ilan etti ve Başkan Yardımcısı Gloria Macapagal Arroyo (eski bir devlet başkanının kızı) kendisini "başkomutan" olarak tanıtmaya başladı. Gün içinde çok sayıda üst düzey polis ve subay devlet başkanının saflarından ayrıldı ve Başkanlık Sarayı'na yapılan bir yürüyüşe müsaade etti.

Bu arada sokaklar rock grupları, lise yürüyüş bandoları, aynı tempoyu sürdüren Estrada karşıtları ve devlet başkanının

defolmasını talep eden pankartlarla dolmuştu. Sokak gösterileri devam ettiği sırada ordu komutanları, ordunun Estrada'ya artık desteklemediğini kendisine (o sırada yarı sarhoştu) açıkça bildirmek için yüksek rütbeli bir subay ve eski bir başkan yardımcısı yolladı. Devlet başkanı resmi bir istifayı kaleme almamış olmasına rağmen, Gloria Macapagal 19 Ocak akşamı ülkenin önemli otoritelerinin kendisini cabucak devlet başkanını olarak tanınmasıyla iktidarı üstlendi. Estrada Başkanlık Sarayı'nı nihayet ayın 20'sinde terk etti.²

Filipinler yurttaşlarından oluşan sessiz sedasız ama gözle görülür ölçüde önemli bir topluluk, altüst olmuş bu ülkede yeniden büyük bir iktidar değişikliğine yol açtı. Bir hafta sonra *Time Asia* şunları yazdı:

Geçtiğimiz hafta Manila'da meydana gelen olaylarda demokrasinin bütün gerekleri mevcuttu: Protestocular, heyecanlı demeciler, Halk İktidarı – tıpkı yaklaşık 15 yıl önce diktatör Ferdinand Marcos'u çarpıcı ve neredeyse kansız bir biçimde deviren şanlı devrim gibi. O anın heyecanı gün boyunca devam etti ve halkın harekete geçme nedenlerini ya da görevinden ayrılmış Devlet Başkanı Joseph Estrada'ya yönelik yolsuzluk suçlamalarını sorgulayan biri kendisini suçlayıcı hissetti. Ancak II. Halk İktidarı'nı meydana getirmek için perde arkasında neler olup bitti? Ve bir Filipinler devlet başkanının daha devrilmesine sebep olan bu güçler (ve halk), görevi yeni başlanmış olan Devlet Başkanı Gloria Macapagal Arroyo da dahil olmak üzere herhangi birinin Filipinleri etkin bir biçimde yönetmesini zorlaştıracak güçler olabilir miydi?³

Diğer bir deyişle Manila'nın sokaklarındaki bütün o hengeleme, kendisini uygunsuz bir kukla başkandan arındırmaya da-

2 Manila'dan (Filipinler) cesitli haberler: 19-22 Ocak 2001, www.amanova.com, 20 Ağustos 2003'te bakılmıştır; *Philippine Star* 2001). *Philippine Star* (2001): cesitli makaleler, 17-23 Ocak 2001, www.philstar.com, 20 Ağustos 2003'te bakılmıştır.

3 *Time Asia* (2001), "People Power Redux" [Halkın İktidarı Geri Geldi], www.time.com/time/asia/magazine/2001/0129_14_Agustos_2003'te internetteki halinden kopyalanmıştır.

ha önceden karar vermiş olan ve bu kukla başkanın yerine gelecek kişiyi de yönlendirecek bir yönetici topluluğun aldığı belirleyici siyasi kararları kamufle etmekten başka bir işe yaramamış mıydı?

Derginin endişeleri, Manila'da yaşanan Ocak ayının tantanalı bir haftasının çok ötesine geçen soru işaretleri uyandırdı. 21. yüzyıl, toplumsal hareketleri tüm dünyada Halk İktidarı'nın uzun süredir hayal edilen doruk noktasına mı taşıyacaktı? Çağırıcı Manila'da böyle büyük bir hızla yayan cep telefonu mesajları gibi iletişim teknolojileri, taktik dengeğin kapitalistler, askeri liderler ve yozlaşmış politikacılardan eylemcilere ve sıradan insanlara kaymasının araçlarını mı sağlayacaktı? Ya da tam tersine, orada ve başka yerlerde sokaklardaki binlerce kişilik insan toplulukları, küreselleşmenin koruyucu örtüsünün hemen arkasında, popüler siyasetin son altüst oluşunun mu işaretçisiydi?

Teknoloji analisti Howard Rheingold Filipinler macerasını Akıllı Topluluklar dediği şeyin müjdecisi olarak görüyor: "Birbirlerini tanımasalar da uyum içinde hareket edebilen insanlar."⁴ Rheingold Filipinlilerin, 1995 yılında ortaya çıkışından itibaren Kısa Mesaj Servisi'ne (SMS) duydukları olağanüstü coşkunun altını çiziyor: 2000 yılı itibarıyla, Filipinler her bin kişiye düşen 84 cep telefonu aboneliğiyle, İzlanda'daki olaganüstü 783 rakamının ve Norveç'teki aynı oranda göz alıcı 751 rakamının gerisinde kalsa da, Kosta Rika (52) ve Belize (70) gibi kendisinden zengin ülkeleri geride bıraktı.

Üstelik Filipinler, bu üstünlükle ilgili bir konuda özel bir iletişim sınıfına giriyordu. Dünyada, sahip olduğu sabit telefon hatlarının iki katından daha fazla cep telefonu abonesine sahip ülkeler Paraguay, Gabon, Kongo ve Filipinler'di.⁵ Özellikle yoksulluk, siyasi karışıklık ve/veya elverişsiz coğrafyanın dev-

let destekli telekomünikasyon altyapısının oluşturulmasına sekte vurduğu yerlerde, uydu destekli cep telefonları ve kısa mesajlar sabit hatlı telekomünikasyona ciddi alternatifler olarak belirmeye başladı. Mobil sistemler en azından görünüşte, kolay kolay devlet denetim altına girmeme gibi popülist bir cazibeye sahiptiler.

Ancak Rheingold daha da ileri gidiyor. Ona göre, cep telefonunu mesajlarıyla bağlantı kuran akıllı topluluklar 20. yüzyılın geleneksel toplumsal hareketlerinin yerini çoktan alıyorlardı. Rheingold şu örnekleri veriyor:

• 30 Kasım 1999'da, Dünya Ticaret Örgütü'nün toplantısını protesto eden özerk fakat birbirleriyle iletişim halinde olan gösterici toplulukları "Seattle Muharebesini" kazanmak için "toplu" taktikleri, cep telefonlarını, internet sitelerini, diz üstü bilgisayarları ve cep bilgisayarlarını kullandılar.

• 2000 yılının Eylül ayında İngiltere'de, benzin fiyatlarında ki ani artıştan mutsuz olan binlerce yurttaş dağılık grupları koordine etmek için cep telefonlarını, kısa mesajları, diz üstü bilgisayarlardan alınan e-maileri ve taksitlerdeki Halk Bandı* (Citizen Band) radyolarını kullandı ve böylece belirli benzin istasyonlarındaki yakıt dağıtımını akıldışı bir siyasi protestoya engelledi.

• Gördükleri her şeyi kamerasız alan bir grup avare gazeteci-arştırmacı 2000 yılının baharında Toronto'da şiddetli bir siyasi eylemi kayda aldı.

• 1992'den bu yana binlerce bisikletli eylemci her ay "Critical Mass" [Kritik Kitle**] eylemleri için toplanarak San Francisco sokaklarında toplu bir şekilde zikzak çiziyor. Critical Mass birbirine gevşek bir biçimde bağlanmış ağlarla işliyor, cep telefonları ve e-posta zincirleriyle harekete geçiyor ve zamanı geldiğinde daha küçük, birbirleriyle koordinasyonlarını uzaktan sağlayan gruplara bölünüyor.⁶

4 Howard Rheingold, *Smart Mobs. The Next Social Revolution*, (New York: Perseus Publishing, 2003), s. xii.

5 UNDP [Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı] *Human Development Report 2002, Deepening Democracy in a Fragmented World*, (Oxford: Oxford University Press, 2002), s. 186-189.

(*) Başta sürücüler olmak üzere vatandaşların kısa mesafeden birbirleriyle konuşma yapabildikleri bir radyo dalga bandı - ç.n.

(**) İstenen sonucu elde etmeye yetecek kadar geniş bir kitle - ç.n.

6 Howard Rheingold, *Smart Mobs. The Next Social Revolution*, s. 158.

21. yüzyılın başındaki toplumsal hareket eylemcileri örgütlenmelerinde ve taleplerini duyurdukları etkinliklerde kuşkusuz yeni teknolojileri de kullandılar. Ancak ciddi sorunlar tam da burada baş gösterdi: Yeni teknolojiler toplumsal hareketleri dönüştürüyor mu? Hangi yollarla? Eğer dönüştürüyorsa etkilerini nasıl gösteriyorlar? Yeni taktikler ve yeni örgütlenme biçimleri, 21. yüzyılın toplumsal hareketleri içinde birbirlerini nasıl etkiliyorlar? Daha genel olarak, toplumsal hareketlerdeki son değişiklikler, insanların belirsiz bir biçimde küreselleşme dedikleri uluslararası bağlanıştaki değişimlerden ne ölçüde ve nasıl kaynaklanıyor? Bu çalışma, 21. yüzyılın başlarında tüm dünyada toplumsal hareketlere gerçekte neler olduğu hakkında başlangıç niteliğinde bir inceleme sunuyor.

Bu çalışma, 21. yüzyılın başlarında toplumsal hareketlerde gerçekten de dikkate değer değişikliklerin meydana geldiğini gösteriyor. 20. yüzyıla karşılaştırıldığında, eylemcilerin uluslararası düzeyde örgütlenmiş ağları, uluslararası hükümet dışı örgütler (INGO), çokuluslu şirketler ve uluslararası finans kurumları gibi gözle görülür uluslararası hedefler hep son zamanlardaki toplumsal hareketlerde, özellikle de dünyanın daha zengin ve daha iyi iribat sağlayan kısımlarında görülüyor. Filipinler'deki Estrada karşıtı kampanyada olduğu gibi ülke içinde yönlendirilen hareketler bile 20. yüzyıldaki hareketlere nazaran, ortalama olarak, daha fazla uluslararası ilgi ve müdahaleye maruz kalıyor.

Ancak bu çalışma aynı zamanda dört sert uyarıya da yer veriyor:

1. Teknolojik determinizmden kaçınmı; toplumsal hareketlerin birçok yeni özelliğinin aslında teknik yeniliklerden ziyade bunların toplumsal ve siyasal bağlanışlarındaki değişikliklerden kaynaklandığını bilin.

2. 19 ve 20. yüzyıllarda olduğu gibi 21. yüzyıldaki iletişim yeniliklerinin de her zaman için iki yanlı bir biçimde işlediğinin farkında olun: Bir yanda, birbirleriyle zaten bağlanı halindeki olan eylemcilerin arasındaki koordinasyon maliyetlerini azaltır; diğer yandan, yeni iletişim araçlarına erişim sağlama-

mayanları daha da katı bir biçimde dışarıda bırakır ve böylece iletişimdeki eşitsizliği artırır.

3. 21. yüzyıldaki birçok toplumsal hareket etkinliğinin, 20. yüzyılın sonunda olduğu gibi, yerel, bölgesel ve ulusal örgütlenme biçimlerine dayandığını unutmayın.

4. Küreselleşmenin toplumsal hareketlerin dünyadaki dağılımını şekillendirdiğini göz önünde bulundururken, küreselleşmeyle karşı karşıya gelmenin ve küreselleşme karşılığının toplumsal hareket sahnesine hakim olduğu varsayımından kaçınmı.

Bu uyarıları göz ardı etmek sizi, toplumsal hareketlerdeki yerel, bölgesel ve ulusal meselelere olduğu kadar tüm dünyadaki kolektif talepleri etkileyen asıl toplumsal değişimlere de körleştirecektir.

Küreselleşme

Öncelikle küreselleşmeyi doğru anlayalım. Bir dizi ayırt edici toplumsal ilişki ve pratiğin bölgesel ölçekten kıta aşırı ölçüğe yayıldığı her durumda küreselleşme söz konusudur. Bir dizi kıta aşırı toplumsal ilişki ve pratiğin parçalandığı, dağıldığı ya da yok olduğu her durumda küreselleşmeden uzaklaşma söz konusudur. Sadece birinci durumdaki süreç ikinci durumda-kini açık farkla geride bırakırsa insanlığın bir bütün olarak küreselleştiğini söyleyebiliriz.

1500 yılından bu yana, bin yılın ikinci yarısında, üç temel küreselleşme dalgası meydana geldi. Birincisi 1500 yılı civarında gerçekleşti. Bu ilk dalga Avrupa'nın hızla artan nüfuzundan, Osmanlı İmparatorluğu'nun büyümesinden ve bunlara paralel olarak Çinli ve Arap tüccarların Hint Okyanusu ile Pasifik'e doğru yayılmalarından kaynaklandı. Osmanlılar hakimiyetlerini Güney Avrupa, Kuzey Afrika ve Yakın Doğu'ya kadar genişletirken Batı Avrupalılar Afrika'da, Pasifikte ve Amerika kıtasında ticari ve kıtasal imparatorluklar kuruyorlardı. Bu arada denizlerdeki Müslüman tüccarlar Afrika, Yakın Doğu ve Hint Okyanusu'ndaki limanlarla bağlanışlarını sürdürdüler. Asya'da,

Avrupalıların ve Müslümanların ticari faaliyeti, Ming İmparatorluğu (1368-1644) yönetimi altında bulunan Çin'in Pasifik hareketine faal bir şekilde açılmasıyla etkileşim içine girdi.

Osmanlı yayılması 19. yüzyılda sona erdi ve Avrupalılar Müslüman tüccarları Hint Okyanusu ve Pasifikten kısmen çıkardılar. Ancak Avrupalılar ve Çinliler 1500 sonrası ilk küreselleşme sürecindeki paylarını 20. yüzyıla da taşıdılar: Avrupalılar Afrika, Amerika ve Pasifikteki imparatorluklarının daha iliman bölgelerini sömürgeleştirmeye başladılar. Ayrıca milyonlarca Çinli göçmen Güneydoğu Asya ve Pasifik'e gitti. Dünyadaki artan bağlanmışlığın bir belirtisi şuydu: 17. yüzyılda Güney Amerika'da çıkarılan bol miktarda gümüş Çin hazineesine akıyordu, bu gümüşler değerli Çin mallarının Batıya ihracı sonucunda geliyordu.

1500 sonrasında gerçekleşen ikinci büyük küreselleşme dalgasının yaklaşık olarak 1850-1914 yılları arasına denk düşüğünü söyleyebiliriz. 1850 yılı ile Birinci Dünya Savaşı arasındaki uzun mesafeli göçün şiddetini bir düşünün: 3 milyon Hintli, 9 milyon Japon, 10 milyon Rus, 20 milyon Çinli ve 33 milyon Avrupalı. Bu dönemde uluslararası ticaret ve sermaye akışları özellikle Atlantik boyunca daha önce görülmemiş seviyelere ulaştı. Ulaşım ve iletişim sektörlerinde yaşanan değişimler, buharlı gemiler, telefon ve telgraf gibi gelişmeler bu akışların maliyetlerini azalttı ve bunları hızlandırdı. Muazzam boyuttaki emek, mal ve sermaye hareketleri ticarete konu olan malların fiyatlarını homojenleştirdi ve bu akışların yoğun bir şekilde gerçekleştiği ülkeler arasındaki ücret farklılıklarını azalttı. Bu durumdan en çok faydalananlar arasında Japonya, Batı Avrupa ve Kuzey ve Güney Amerika'nın zengin ülkeleri yer alıyordu. Küreselleşmenin ikinci dalgası bir bütün olarak dünyada, süreçten yararlananlarla diğerleri arasındaki servet ve refah eşitsizliklerini artırdı. Avrupalı yerleşimcilerin Avustralya gibi bölgeleri dışında, Avrupa sömürgeleri refahtan genellikle payını alamadı.

Göç, ticaret ve sermaye akışları iki dünya savaşı arasında yavaşladı. Ancak Avrupa ve Asya, İkinci Dünya Savaşı'nın yara-

larını sardığıktan sonra, 1500 yılı sonrasındaki üçüncü küreselleşme dalgası başladı. Bu defa kıtalararası göç, 1850-1914 yılları arasında olduğundan daha küçük bir hızla arttı. 1850-1914 yılları arasındaki dönemle karşılaştırıldığında daha az ekonomi şiddetli emek kıtlığı çektii ve emek kesimi göçmenlerin yaratacağı rekabeti önlemek için daha etkin bir biçimde örgütlendi. Bunun sonucunda uzun mesafeli göç, bir yanda görece az miktarda profesyonel ve teknik işçi ile diğer yanda bol miktarda hizmetçi ve sıradan işçi olmak üzere ikiye ayrıldı. Zengin ve yoksul ülkeler arasında servet ve güvenlik konusunda varolan farklılıkların gözle görülür biçimde artmasından dolayı yoksul ülkelerdeki potansiyel işçiler, sürekli olarak ya da yeterince uzun bir süre için kendi ülkelerindeki gelirlerinin yerine önemli paralar kazanmak amacıyla zengin ülkelere göç etmek gibi umutsuz bir çabaya giriştiler. Zengin ülkelere doğru gerçekleşen illegal, yarı legal ve legal ama insanca olmayan göç biçimlerinin kolaylaştırılması etrafında eksiksiz sanayiler gelişti.

Mal ve sermaye akışları 19. yüzyıldaki düzeylerin bile çok ötesinde hızlandı. Çokuluslu şirketler farklı ülkelerdeki piyasaları, imalat alanlarını, karar merkezlerini ve hammadde kaynaklarını içerdiğinden bu akışların büyük bir çoğunluğu şirketler arasında gerçekleşti. Ancak ülkeler ve şirketler arasındaki uluslararası ticaret de hız kazandı. Doğu Asya, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da üretilen yüksek teknolojiye sahip ve üst tabakalara hitap eden mallara dünyanın hemen her yerinden ulaşılmaya başlandı. En zengin ülkelerin kapitalistleri, emek maliyetlerinin kendi ülkelerinden daha düşük olduğu yerlere, gitikçe artan bir oranda, üretim amaçlı yatırım yaptılar ve düşük ücretli ülkelerde üretilmiş giyim eşyalarını, elektronik aletleri ve diğer malları getirerek kendi iç pazarlarında rekabete giriştiler. Aynı zamanda siyasi kurumlar, iletişim sistemleri, teknoloji, bilim, hastalıklar, kirlilik ve suç olayları giderek uluslararası bir boyut kazandı. 1500 yılı sonrasındaki küreselleşme dalgalarının üçüncüsü, 21. yüzyılın başlarında tüm hızıyla ilerliyordu.

1850-1914 yılları arasındaki dalgalayla 1950 sonrasında dalgalar arasında bariz farklılıklar vardı. Japonya'nın emperyal yayılışı ve artan öneminde rağmen 19. yüzyıldaki genişleme Atlantikte yoğunlaştı. Bu genişleme önce Avrupa'nın büyük devletlerinin işine yaradı, daha sonra giderek Kuzey Amerika'nın lehine işledi. 20 ve 21. yüzyıllardaki küreselleşme Asya'yı çok daha yoğun bir biçimde kapsadı. Çin, Japonya, Kore, Tayvan, Hindistan, Pakistan, Bangladeş, Endonezya, Malezya, Singapur, Tayland, Filipinler ve diğer Asya ülkeleri küresel büyüme üretim alanları, yatırım nesnelere ve giderek pazar olarak yoğun bir biçimde katıldılar.

Diğer bir fark suydü: 1850-1914 yılları arasındaki küreselleşme dalgası sırasında ekonomik genişleme ağırlıklı olarak kömür ve demire dayanıyordu. Bunun sonucunda, sermaye ve işçiler sınırlı sayıdaki sanayi bölgelerine doluşarak su yolları ve demiryolu hatları boyunca sanayi şehirlerinin kirlileme kaplı tipik yoğunluklarını oluşturdular. 20. yüzyılın sonuna gelindiğinde petrol, doğal gaz, hidroelektrik jeneratörler ve nükleer reaktörler dünyanın zengin bölgelerinde kömürün yerini büyük ölçüde almıştı. 1945 sonrasında küreselleşme elektronik ve ilaç endüstrileri gibi yüksek teknolojili endüstrileri ön plana çıkardı. Bu endüstriler, Paris-Sud ve Silikon Vadisi (California) gibi bilimsel ve teknik uzmanlık becerisi gerektiren önemli kümelenmelere dayandılar. Ancak, yüksek değere ve görece düşük nakliye maliyetine sahip olan mallarla, üretimi emek ve pazarların mevcut olup olmasına göre parçalara bölünebilirlerdi. Hizmet ve bilgi endüstrileri aynı doğrultuda daha da ileriyeye gitti: Örneğin Hindistan'ın güneyindeki düşük ücretli bilgi işlem memurları, verileri her iki yöne de anında ileten fiber optik kablolar ve uydu bağlantılarıyla New York ve Londra merkezli şirketler için bilgileri işlemekten geçirdiler.

Küreselleşmenin 19. yüzyıldaki versiyonu devletleri güçlendirdi. Sınırları içinde bulunan kaynaklar, faaliyetleri ve insanları üzerindeki denetimlerini artırırken bu sınırlar arasında gerçekleşen akışları düzenleme yetilerini de artırdı. Örneğin devletler 1850 ile Birinci Dünya Savaşı arasında, ulusal pasaport-

ları ve yurttaşların belli devletlere sıkı bir şekilde bağlılıklarını düzene koydular.⁷ Bu süreçte hükümetler, sermaye ve emek arasında, oturmuş ama etkin bir biçimde işleyen ulusal ölçekli anlaşmalar ortaya çıktı. Örgütlü emek, örgütlü sermaye, örgütlü siyasi partiler ve örgütlü bürokratlar sıkı bir mücadele verdiler ama cesur anlaşmalar yapılar. Bu pazarlıklar devletleri serbest ticaretten uzaklaştırarak, bol miktarda emek gücüyle yoğun sabit sermayeyi bir araya getiren sanayilerin kontrolüne yöneltti. Kimyasallar, metal işleme dayalı sanayiler ve çelik bu süreçte başı çekti.

Küreselleşmenin 20 ve 21. yüzyıllardaki türü, çarpıcı bir tezate içinde, kâr olanakları arttıktan sonra sermayeyi ülkeden ülkeye büyük bir hızla hareket edecek şekilde serbestleştirerek birçok devletin merkezi iktidarının altını oydu. 1945 sonrası devletler, sınırları boyunca gerçekleşen hızlanmış iletişim, bilimsel bilgi, uyuşturucu, silah, değerli taş ya da göçmen akışlarını zapt etmek söz konusu olduğunda etkinlik kaybına uğradılar. Egemen güç ABD bile önemli miktarda kaçak mal, kirliliği sermaye ve yasadışı göçmen akışını engelleyemedi. Diğer birçok devlet ABD'den daha çarpıcı bir biçimde denetimlerini yitirdiler.

Aynı zamanda, hükümet dışı ve hükümetler üstü örgütler herhangi bir devletin denetiminden kısmen kurtuldular. Yeni ortaya çıkan güçlü devlet dışı örgütlerin arasında çokuluslu şirketler, dünya finans kurumları, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği gibi siyasi anlaşmalar, NATO gibi askeri ittifaklar ve Sınır Tanımayan Doktorlar gibi uluslararası eylemci gruplar yer alıyordu. Burada bir ironi ortaya çıkıyor: ABD bu tür ulusötesi örgütlerin birçoğunun ilk oluşumlarını himayesi altına aldı ya da en azından destekte bulundu. ABD bu örgütlerin ilk evrelerinde bunları genellikle kendi ulusal çıkarları doğrultusunda evrildi. Ancak 21. yüzyıl başladığında, dünyanın en büyük mali ve askeri gücü olan ABD bile bu örgütleri yönlendiremiyor.

7 John Torpey, *The Invention of the Passport, Surveillance, Citizenship and the State*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2000).

Küreselleşme ve Toplumsal Hareketler

Toplumsal hareketlerde yaşanan değişikliklerin bir bağlamı olarak, yukarıdan aşağıya bağlanmışlık, aşağıdan yukarıya uyum ve pazarlığın orta yolu arasında bir ayrımına giderek, küreselleşmenin işleyişini görebiliriz. Küreselleşme yukarıdan aşağıya doğru, güç merkezleri arasında bağlantılar meydana getirir: Finansal merkezler arasında ticari bağlantılar, askeri güçler arasında zora dayalı bağlantılar, dini ya da etnik gruplar arasında kültürel bağlantılar ve bu üçünün kombinasyonları. Küreselleşme aşağıdan yukarıya doğru daha farklı gözüküyor; küreselleşme bu halıyla uzun mesafeli göç akımları, sınır ötesi ve okyanus aşırı telefon konuşmaları, göçmenlerin memleketlerine yolladıkları havaletler ve hediyeeler ve toplumsal hareketleri örgütleyenler tarafından bilginin bölüştürülmesi gibi bağlantıları içerdi. Eleştirmenlerin sık sık yakındıkları gibi bu durum, standartlaşmış tüketim mallarının ve hizmetlerin tüm dünyada yayılmasını kesinlikle içerir. Ancak küreselleşme, yerel kültürleri homojenleştirip dümdüz etmekten ziyade bu mal ve hizmetleri yerel kültürlerle bütünleşiren bir dizi şaşırtıcı uyarlamayı da içeriyor.⁸

İnsanlar pazarlığın ara yerinde, güç merkezleriyle yeni ilişkiler oluşturmak için aşağıdan yukarıya doğru gerçekleşen ağları kullanarak, yukarıdan aşağıya doğru gerçekleşen süreçlerin yarattığı fırsat ve tehditlere karşılık verirler. Bu ara yer, sadece ABD'nin Irak'ı işgaline karşı 15 Şubat 2003'te tüm dünyada gerçekleşen hareketlilik gibi koordine eylemleri değil yasadışı çıkarılan madenler, uyuşturucu kaçakçılığı, kereste kaçakçılığı ve seks ticareti gibi tüm dünyaya yayılmış kaçak ticareti de içermektedir. Ara yer büyük ölçüde, küreselleşmenin yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya gerçekleşen versiyonlarının ortaya çıkardığı bağlantılara dayanır. Örneğin kaçak mal akış-

ları genellikle malların çıkış noktalarından akrabalık bağları güçlü göçmenlere doğru ve bu göçmenler aracılığıyla gerçekleşiyor; yasadışı ticaretin daha karlı biçimleri paralarını aklatmak için uluslararası mali şebekeleri kullanıyor ve çok uzaklara yayılmış toplumsal hareket eylemcileri arasındaki uluslararası bağlantılar genellikle uluslararası örgütlerin düzenlediği konferanslarda başlıyor.

Howard Rheingold ve diğer birçok teknoloji hayranı yeni iletişim teknolojilerinin toplumsal hareketlerin örgütlenmesini ve stratejisini tamamıyla yeniden şekillendirdiğini öne sürdüğünden, toplumsal hareket eylemcilerinin başından beri kitle iletişim araçlarına karşılık verdiği kabul etmemizi sağlar. 19 ve 20. yüzyıllarda yazılı medyanın olağanüstü gelişiminin toplumsal hareketlere elektronik çağdan çok daha önce nasıl yeni bir boyut kazandırdığını çoktan fark etmiştik. 20. yüzyılda radyo ve televizyon önemli roller oynadı. Konuyla ilgili teknolojik yeniliklere ait bazı önemli tarihleri hatırlayalım:

- 1833: Telgrafın bulunması.
- 1876: Telefonun bulunması.
- 1895: Marconi'nin radyoyu bulması.
- 1920'ler: Deneme aşamasındaki televizyon.
- 1966: Uydu iletişiminin başlaması.
- 1977: İlk mobil iletişim sistemi (Suudi Arabistan).
- 1978: İlk bilgisayar moderai.
- 1989: Dünya Çapında Ağ (World Wide Web) için ilk plan.
- 1995: ABD'de kamuya açık internet kuruldu.
- 1996: Kablosuz Uygulama Protokolü (Wireless Application Protocol - WAP).⁹

İletişim determinizmini gerek genel gerek özel biçimiyle benimsemeden önce çok büyük özen göstermeliyiz: Genel olarak bu yeniliklerin her birinin tek başına toplumsal eylemi ve siyasal eylemi dönüştürdüğünü varsayarak; özel olarak da, internet ya da cep telefonunun insanları önceki toplumsal ilişki ve pratiklerinden koparacak kadar büyük iletişim gücü sağla-

8 Viviana A. Zelizer, "Multiple Markets: Multiple Cultures," Neil J. Smelser ve Jeffrey C. Alexander (ed.), *Diversity and its Discontents: Cultural Conflict and Common Ground in Contemporary American Society*, (Princeton: Princeton University Press, 1999).

9 *UNEP, Human Development Report, Making New Technologies Work for Human Development*, (Oxford: Oxford University Press, 2001), s. 33.

diğını tahayyül ederek. İnternet kullanımıyla ilgili yakın bir zamanda yapılan özenli ve kapsamlı bir araştırmada Caroline Haythornthwaite ve Barry Wellman genel olarak toplumsal etkileşimle ilgili bir özet sunuyorlar:

İnternetin ortaya çıkışından da önce, her şeyi kapsayıcı ve toplumsal olarak denetleyici topluluklardan bireyselleştirilmiş, parçalı, kişisel topluluklara doğru bir geçiş vardı. Toplumsal olarak yakın ilişkiler sürdürdüğümüz birçok arkadaş ve akraba fiziksel olarak yakın değil. Bu bağlar büyük şehirlerden genellikle ülkelerin ya da denizlerin öte tarafına yayılıyor. Posta, telefon, arabalar, uçaklar ve şimdi elektronik posta ve internet bu bağları devam ettiriyor. Birçok insan, tek bir toplulukla kısıtlanmış hayatlar yaşamıyor. Bunun yerine çok sayıda uzmanlaşmış kısmi topluluk içinde hareket ediyorlar ve her birine sınırlı bir bağlılık gösteriyorlar. Hayatları "küyerelleştirdi". Uzun mesafeli bağlarla hane içinde, mahallelerde ve iş yerlerinde süregelen ilişkileri bir araya getirerek.¹⁰

Elbette bu gözlemler zengin Batılı ülkelere, bir bütün olarak dünyaya uyduğundan çok daha iyi uyuyor. Ancak bu gözlemler, iletişimdeki yeniliklerin mevcut toplumsal ilişki ve pratiklerle bütünleşmesi tarafından, insanların zaten sahip olduğu tasarımların genişletildiği ve özellikle zaten yürürlükte olan ama sürdürülmesi maliyetli olan bağlantıların vurgulandığı anlayışı açığa çıkarıyor. Bu gözlemler, 20. yüzyılın toplumsal hareketlerinde radyo gibi yeni iletişim araçlarının benimsenmesini tanımlayan çok önemli iki noktayı pekiştiriyor. Birincisi, iletişim bağlantılarındaki her yeni biçim belirli toplumsal ilişkileri kolaylaştırırken diğerlerini (ilgili iletişim araçlarına erişemeyenleri) dışlıyor. İkincisi, iletişim araçları simetri ve asimetri derecelerine göre carpıcı bir biçimde farklılaşıyor; gazete, radyo ve televizyon bunları takip edenler arasında muazzam bir asimetri ortaya koyarken, dijital iletişim dengeyi bir ölçüde yeniden sağlıyor.

10 Caroline Haythornthwaite ve Barry Wellman "The Internet in Everyday Life: An Introduction," Caroline Haythornthwaite ve Barry Wellman (Der.), *The Internet in Everyday Life*, (Malden, Mas.: Blackwell, 2002), s. 32.

Benzer bir biçimde esas olarak ekonomik ilişkilere bakan Viviana Zelizer "ticari şebekeler" olarak adlandırdığı toplumsal ilişkilerin varlığını zekice ortaya koyuyor. Bu şebekelerin her biri şu dört unsuru içeriyor: 1) Sınır ötesi işlemler üzerinde bir denetime sahip olan açıkça belirtilmiş bir sınır, 2) Bir dizi ayırtıcı ekonomik işlem, 3) Bu işlemlerin takibiyle görevlendirilen ayırtıcı araçlar (hesaplama sistemleri ve diğer göstergeleri), 4) Üyeler arasında anlamlı bağlar bulunması.¹¹ Örnek olarak kredi ağları, değişik örgütlerde yer alan profesyoneller arasındaki karşılıklı yardım bağlantıları ve uzmanlaşmış para sistemleri gösterilebilir. Bu tür şebekeler kendi çevreleri içinde itimat, güven ve karşılıklılığı pekiştiren kurumsal bir yapı oluştururken, şebekenin dışında yer alanları dışlama ve eşitsizliğe maruz bırakır. Şebekeler cemaatlerin, hane halklarının ve örgütlerin sınırlarını aşarak kendi üyelerini önemli koordinasyon, iletişim ve karşılıklı bağımlılık biçimleri altında birbirlerine bağlarlar.

Bu düşünce, siyasi şebekeler olarak adlandırabileceğimiz şeyye uzanır. Sadece siyasi eylemler arasındaki bağlantı ağları değil; sınırlar, denetimler, siyasi işlemler, medya ve anlamlı bağlardan oluşan eksiksiz bir kombinasyon. Toplumsal hareketler siyasi şebekeleri meydana getirirler, bunlara dayanırlar ve bu şebekeleri dönüştürürler. Bu açıdan, bu şebekelerin iletişim araçlarında çalışan üyeleri, tam olarak biraz önce belirtilen sebeplerden ötürü bir fark oluştururlar: her iletişim aracı kendi yöntemleriyle, bazı bağlantıları güçlendirir, kurması veya sürdürmesi maliyetli olacak bazı bağlantıları kolaylaştırır ve çok miktardaki diğer muhtemel bağlantıları dışlar. Üyeler bir siyasi şebekeye girer girmez medya, işlemler ve anlamlı toplumsal bağlar içindeki emsalleriyle iribat kurarken, içerdekilerle dışarıdakiler arasında sınırlar oluşturup bunları denetim altında tutarlar. Siyasi katılımcılar iletişim araçları determinizminin yerini, aktif bir biçimde örgütsel yenilikle meşgul oldular.

11 Viviana A. Zelizer, "Circuits within Capitalism", Victor Nee ve Richard Swedberg (ed.), *The Economic Sociology of Capitalism*, (Princeton: Princeton University Press, 2004).

Daha önce sıralanan teknolojik yeniliklerin tamamı ya da bunların uygulamaları, sonunda toplumsal hareketleri örgütleyenlerin ve bu hareketlerdeki eylemcilerin kullanımına açıldı. Genel olarak, bu yenilikler toplumsal hareketlerin kullandığı iletişim araçlarının kapsadığı coğrafi bölgeyi genişletirken iletişim maliyetlerini düşürdüler. Bu yenilikler aynı zamanda, toplumsal hareketlere katılanları bu teknolojileri kullananlardan ayırırken, bu katılımcıları aynı teknolojileri kullanan diğer insanlara daha sıkı bir biçimde bağladı; bu açıdan bunların dikkate değer bir seçim etkileri vardı.

Onların zamanında, benzer bir biçimde, şehirlerarası buharlı trenler, elektrikli tramvaylar ve jet uçakları gibi buluşlar, aralarında uzun bir mesafe bulunan toplumsal hareketler arasındaki iribarı kolaylaştırdı; ancak önemli ulaşım hatlarının uzayında yaşayan aynı kafadan insanlar arasındaki iribarı engelledi. Ancak toplumsal hareketlerin örgütlenmesi, stratejisi ve pratiğindeki değişimlere, ne iletişim araçlarındaki ne de ulaşım sistemindeki teknolojik program egemen olabildi. Politik ve örgütsel bağlandaki değişiklikler aslında teknik dönüşümlerden ziyade toplumsal hareketlerin işleyişini çok daha doğrudan ve ivedi bir biçimde etkiledi.

Ne olursa olsun, iletişim bağlantılarının dünya üzerindeki dağılımını biraz olsun düşündüğümüzde, elektronik mesajların çok geçmeden tüm dünyadaki toplumsal hareketleri koordine edeceği yönündeki yanılsama dağılıyor. Tablo 1 görece yoksul ülkelerden (Kongo gibi) en zenginlere (Norveç gibi) kadar bir dizi ülkeyle ilgili yeterli bilgi veriyor. Telefon hatları, cep telefonları ve internet bağlantılarındaki büyük farka dikkat edin. Telefon hatları, her 10 kişiye 7 bağlantıdan (İzlanda ve ABD) her 143 kişiye 1 bağlantıya (Kongo) kadar uzanıyor. Cep telefonu aboneliği ülkeler arasında hemen hemen aynı ölçüde değişkenlik gösterirken, internet bağlantılarında daha da büyük bir değişkenlik baş gösteriyor. 2000 yılıyla 1990 yılını karşılaştıran oranların işaret ettiği gibi, ülkeler arasında küçük bir eşitleme sabit hatlı telefon erişiminde söz konusu oluyor. Ancak söz konusu olan cep telefonları ve internet bağlantıları

TABLO 1
Bazı Ülkeler İçin İletişim Bağlantıları, 1990-2000

Ülke	Bin kişiye düşen telefon hatları sayısı (2000)	Oran 2000/ 1990)	Bin kişiye düşen cep telefonu aboneliği (2000)	Oran 2000/ 1990)	Bin kişiye düşen internet (2000)	Oran (2000/ 1990)
Avustralya	525	1.2	447	40.6	85.7	5.0
Kanada	677	1.2	285	131.3	77.4	6.1
Çin	112	18.7	66	-	0.1	-
Kongo	7	1.0	24	-	-	-
Çek Cumhuriyeti	378	2.4	424	-	15.4	7.3
Gabon	32	1.5	98	-	-	-
İzlanda	701	1.4	783	20.1	143.0	4.6
Hindistan	32	5.3	4	-	-	-
Hindonezya	31	5.2	17	-	0.1	-
İsrail	482	1.4	702	234.0	29.5	6.0
Kazakistan	113	1.4	12	-	0.5	-
Norveç	532	1.1	751	16.3	101.1	5.2
Paraguay	50	1.9	149	-	0.2	-
Filipinler	40	4.0	84	-	0.3	-
Suudi Arabistan	137	1.8	64	64.0	0.2	-
Birleşik Krallık	589	1.3	727	38.3	28.2	3.8
ABD	700	1.3	398	19.0	295.2	12.8
Dünya	163	1.6	121	60.5	17.8	10.5

-: 1990 yılı için bilgi yok ya da sıfır adet.
Kaynak: UNDP 2002: 186-189.

olduğunda, bu hizmetlerin zengin ülkelerde hızlı bir şekilde yayılması dünya çapındaki eşitsizlikleri artırıyor. Üstelik internet açısından, eşitsizlik bu rakamların belirttiğinden daha da derinlere gidiyor; örneğin ABD'li üreticiler İngilizce'yi Dünya Çapında Ağ'ın ortak dili yaparak dünyadaki web sitelerine egemen oluyorlar.¹²

Buradan iki sonuç çıkıyor. Birincisi, uluslararası olarak koordine edilen toplumsal hareketler elektronik iletişime dayandıkları ölçüde, zengin ülkelerdekiler yoksul ülkelere dekilere nazaran çok daha az sıkıntı çekeceklerdir. İkincisi, elektronik iletişim araçları gerek ülke içinde gerek ülkeler arasında, toplumsal

12 Paul DiMaggio, Eszter Hargitai, W. Russell Neuman ve John P. Robinson, "Social Implications of the Internet," *Annual Review of Sociology* 27, (2001), s. 312.

hareket eylemcilerini birbirlerine seçici bir biçimde bağlıyor. Norveçli bir örgütçünün sözgelimi Hindistan ya da Kazakistan'da elektronik yollarla ulaşabildiği herhangi biri zaten çok küçük bir iletişim elitinin içinde yer alıyor. Daha uzak bir gelecekte, yüksek teknolojili iletişim olanaklarının yayılması, nihai olarak, toplumsal hareketlerin sahip olduğu fırsatları uluslararası düzeyde esitleyebilir. Ota vadede ise, küreselleşmenin bu önemli vechesi dünyayı daha eşitsiz bir hale getiriyor.

Yüksek teknolojiye sahip dünyada, uluslararası toplumsal hareketlerin örgütleyicileri, muhtakkak ki, dijital iletişim teknolojilerini etkinliklerinde yoğun bir biçimde kullandılar. Web siteleri, internet üzerinden verilen dilekçeler, elektronik tartışma ortamları, kişiden kişiye yayılan e-posta mesajları ve yerel eylemlerin cep telefonları veya portatif radyolar aracılığıyla koordine edilmesi iletişimi hızlandırıyor ve belli bir kişinin iribatını sürdürebileceği insanların kapsamını artırıyor. Ancak sorular tam da burada başlıyor: Dijital teknolojilerin toplumsal hareket pratiklerine takdim edilmesi bu pratikleri, telefon, televizyon ve uzun mesafeli otobüsler gibi daha önceki iletişim ve ulaşım teknolojilerinin dönüştürdüğünden daha hızlı ve daha yaygın bir biçimde mi dönüştürüyor? Bunun sonucunda eylemciler arasında yeni ilişki biçimleri ortaya çıkıyor mu?

Toplumsal hareketlerin, seçim kampanyaları ve çıkar gruplarının yönlendirmeleri gibi diğer siyaset biçimlerinden daha iyi durumda olduğunu unutmayalım; bu da toplumsal hareketlerin aşağıdaki ayırt edici bileşimlerinden kaynaklanıyor: 1) Kolektif talepler adına aralıksız kampanyalar, 2) Mitingler, gösteriler, basın açıklamaları ve özel amaca yönelik dernek, iletişim ağları ve koalisyonların oluşturulması gibi çeşitli etkinlikler, 3) Eylemciler, seçmenler ve/veya bunların uğraştığı amaçlar adına toplu WUNC (Worthiness, Unity, Numbers and Commitment - Liyakat, Birlik, Nicelik ve Bağlılık)* teşhirleri.

(*) Charles Tilly'ye göre toplumsal hareketler iletişim talepleri layık oldukları için, Birlik içinde hareket ettiklerini, çıkarlarının arkasında duracak yeterli Nicelikte sahip olduklarını ve her türlü bedel ve riski göz önünde bulundurarak taleplerine Bağlı olduklarını göstermek zorundaydılar - c.n.

Bu nedenle, toplumsal hareket etkinliğinin bu özellikleri başka bir soruyu daha gündeme getiriyor: Elektronik iletişimdeki büyük ilerlemeler ve küreselleşme bağlamında, toplumsal hareketlerin kampanyaları, gösteri dağıncıları ve WUNC teşhirleri daha önce hiç olmadığı kadar çarpıcı bir biçimde karakter mi değiştiriyor?

Abarırlarla dolu bir alanda Lance Bennett'in konu üzerinde yaptığı alışılmadık derecede itinalı ve dengeli bir inceleme, dijital iletişim araçlarının uluslararası eylemciliği çeşitli önemli yollarla değiştirdiğini ileri sürüyor:

- Eylemciler arasındaki iletişim ve koordinasyonun sağlanması için elzem olan iletişim ağları konusunda, daha önceki toplumsal hareketlerin görece yoğun iletişim ağlarından ziyade gevşek olarak yapılandırılmış iletişim ağları oluşturarak¹³
 - Hareketin söylemi içinde yerel sorunların takdimi için daha geniş bir alan yaratarak, yerel eylemcilerin kendilerini bir bütün olarak hareketle özdeşleştirmelerini zayıflatarak
 - Toplumsal hareketlerle kurulan kişisel ilişkilerde ideolojinin etkisini azaltarak
 - Toplumsal hareket eylemciliğinin temelleri olan sağlam, süreklilik gösteren ve kaynak zengini yerel ve ulusal örgütlerin görece önemini azaltarak
 - Toplumsal hareketler içindeki kaynak fakiri örgütlerin stratejik avantajlarını artırarak
 - Çabucak değişen anlık hedeflerle sürekli kampanyaların (örneğin küreselleşme karşıtı kampanyalar ya da çevrenin korunmasına yönelik kampanyalar) oluşturulmasına önyak olarak
 - Yüz yüze yapılan daha önceki etkinliklerle sanal etkinlikleri bir araya getirerek.
- Bennett'a göre bu değişimler, daha sonra, toplumsal hareketleri koordinasyon, denetim ve bağlılık sorunlarına giderek daha hassas hale getirdi.

13 Mario Diani, "Introduction: Social Movements, Contentious Actions and Social Networks: 'From Metaphor to Substance?'" Mario Diani ve Doug McAdam (ed.), *Social Movements and Networks. Relational Approaches to Collective Action*, (Oxford: Oxford University Press, 2003).

Ancak Bennett bile tarif ettiği eğilimlerin yerleşik olgulara kabul ettiğini iddia etmiyor; temkinli davranıyor. Ani bir duruma karşı tedbirli davranalım. İletişim teknolojilerinin, daha önceki toplumsal hareketler içindeki yerini olduğu kadar bir bütün olarak toplumsal ilişkiler içindeki yerini düşündüğümüzde yalın teknolojik determinizme şüpheyle yaklaşmalıyız. Çok büyük bir ihtimalle, Bennett'in ortaya koyduğu değişimlerden bir kısmı aslında dijital teknolojilerin benimsenmesinden ziyade toplumsal hareket eylemcilerinin siyasi ve ekonomik durumlarındaki değişikliklerden kaynaklanıyor.¹⁴ (Gerek hükümetlere bağlı gerek hükümet dışı) uluslararası örgütlerin çoğalması, ulusötesi şirketlerin ve finansal ağların artan önemi, birçok devletin malların, insanların, sermayenin ya da kaçak eşyaların aktısını denetleme yetisinin azalması ve toplumsal hareketlerin taleplerinin muhtemel hedefleri arasında iletişim araçlarının yayılması Bennett'in listesindeki değişimlere katkıda bulunuyor. Bütün bunlar toplumsal hareket eylemcileri için yeni tehditler ortaya koydu. Bunlar, toplumsal hareketlerin harekete geçmesinin temellerini oluşturan yeni siyasi şebekelerin oluşumunu teşvik etti.

Bu durum bizi küreselleşmeye geri götürüyor. Temel olarak, küresellenen değişimin üç akımının (yukarıdan aşağıya, aşağıdan yukarıya ve bu ikisinin arası) tüm dünyadaki toplumsal hareketleri etkilediğini nasıl düşünebiliriz? Kampanyalar, gösteri dağarcıkları ve WUNC teşhirleri üzerinde ayrı ayrı düşünelim:

14 Paul DiMaggio, Eszter Hargittai, W. Russell Neuman ve John P. Robinson, "Social Implications of the Internet," *Saskia Sassen, "Towards a Sociology of Information Technology", Current Sociology* 50: (2002), s. 29-52; Tom Mertes (ed.), *A Movement of Movements Is Another World Really Possible?* (London: Verso, 2004); Barry Wellman, "Changing Connectivity: A Future History of Y2.03K," *Sociological Research Online* 4, no. 4. (2000); Barry Wellman, "Physical Place and CyberPlace: The Rise of Personalized Networking," *International Journal of Urban and Regional Research* 25, (2001), s. 227-252; Barry Wellman, "Does the Internet Increase, Decrease, or Supplement Social Capital? Social Networks, Participation, and Community Commitment," *American Behavioral Scientist* 45: (2001), s. 437-456; Barry Wellman, "The New Transnational Contention: Social Movements and Institutions in Complex Internationalism," *Taslak Halindeki Tebliğ* 2003, Ulusötesi Mücadele Projesi, Cornell University.

Yukarıdan aşağıya, aşağıdan yukarıya ve bu ikisinin arasındaki değişimler aynı çıkarı paylaşılan yerler arasındaki bağlanışlığı arttırdıklarından ve ortalamaya olarak, bu yerler arasındaki iletişimin maliyetini azalttırlarından, birçok farklı yerde eş zamanlı olarak benzer ya da aynı hedeflerle ilgili kampanyaların sayısında bir artış bekleyebiliriz.

Gösteri dağarcıklarına gelince; program, kimlik ve iletişimin uzun, ince kanallarıyla birbirine bağlanan yerel olarak kümelenmiş etkinliklerde katılımcıların fiziksel olarak bir arada bulunmalarını gerektiren) daimi taleplere olan güvenin azalmasını bekleyebiliriz. Bu eğitim en aşırı noktasında, herhangi bir fiziksel bir aradalık gerektirmeyen sanal etkinlikleri doğuracaktır.

WUNC teşhirlerine gelindiğinde ise; 2001 yılının Ocak ayında Manila'da gerçekleştirilen siyah giyimine eylemine rağmen ilginç bir ikiye ayrılma bekleyebiliriz: Bir yanda, dünyanın herhangi bir yerinde kolayca kabul gören tiyatro, birlik, nicelik ve bağlılığı bildirme yolları; diğer yanda, kendi yerel çevrelere işaret eden grupların ilişkilerini belirten yerleşmiş WUNC kodları. Yerel insanların anlayabileceği saç bantları takan, ancak televizyon kameralarına İngilizce levhalar tuan Enderozyalı göstericiler bu ikiye ayrılmayı yansıtıyor.

Kampanyalar ve gösteri dağarcıklarında beklenen değişiklikler 20. yüzyılın sonundan beri neredeyse şaşmaz bir biçimde gerçekleşiyor. Ayrıntılı olay listelerinin yokluğunda WUNC teşhirleri belirsiz kalıyor, ama akla yatkın görünüyor. Eğer benim akıl yürütmem doğrusa, olayların ayrıntılı bir biçimde karışlaştırılması; uluslararası düzeydeki etkinliklerin (daha yerel toplumsal hareketlere nazaran), katılımcıları kendi yerelliklerine ve gruplarına yakından bağlayan kodlarla, barış sembolleri ve hep bir ağızdan tekrarlanan sözler gibi tüm dünyada geçerli olan diğer WUNC kodlarını bir araya getirdiğini gösterecektir.

Tam da basit teknolojik determinizmden kaçınmamız gerektiği gibi, toplumsal hareketlerde 21. yüzyılda gerçekleşen her değişimi de küreselleşmeye bağlamak sakıncalıdır; te-sadüf nedensellik ilişkisini kanıtlamaz. Özellikle de, eylemci-

lerin bizleri yerel, bölgesel ve ulusal toplumsal hareketler devrinin bitişine ikna etmek için taleplerini denizaşırı ve kıtalararası bir şekilde koordine ettikleri gösterişli olaylara fırsat vermemeliyiz. Uluslararası bağlantılar, çoğunlukla sınırları belirsiz ülkeler içinde hareket eden ve bu ülkelerin hükümetlerini ciddi olarak kabul eden insanları hâlâ birbirine bağlıyor. Birçok gözlemci ve katılımcı bütün uluslararası bağlantıları, sanık bu bağlantılar küreselmiş gibi tarif ediyor ve böylece sınırları belli, merkezileşmiş devletlerin eski siyasetinin ötesine geçiyor. Aslında devletler 21. yüzyılın başındaki toplumsal hareketlerin belirgin aktörleri, hedefleri ve mekânları olmaya devam ediyor. Manila'nın Filipinler Devlet Başkanlığı etrafında seferber olması buna bir örnek teşkil ediyor. Yeni yüzyıldaki toplumsal hareket siyasetinde ABD'nin aktör, hedef ve mekân olarak önemli bir oranda yer alması konuyu daha da dikkat çekici hale getiriyor.

Filipinler'e geri dönersek

2000 ve 2001 yıllarının Filipinleri'ne bakmak, 21. yüzyılın kamu siyasetindeki toplumsal hareketlerin yerini açıklığa kavuşturmamızı sağlayacak ve yeni iletişim teknolojilerinin ortadan kaldırdığı şüphelik için biraz gerçeğe sunacaktır. Uzun yıllar boyunca önce İspanya'nın, sonra da ABD'nin sömürgeci altın da yaşayan Filipinler, daha sonra yarım yüzyıldan fazla bir süreye bağımız bir ülke olarak hüküm sürdü. ABD askeri güçlerinin önemli miktarda varlığı, onda dokuzundan fazlası Hristiyan olan bir nüfus, büyük miktarda ticari akışlar, ABD'ye gerçekleşen önemli miktarda göç ve kamusal yaşamda kullanılan diller açısından İngilizce ile Filipinler dilinin (Tagalog diline dayalıydı) birbirinin yerine geçebilmesi gibi etkenler aracılığıyla Filipinler ABD'yle arasındaki güçlü bağları sürdürdü.

Filipinler 1946 ile 2001 yılları arasında, bir yanda Filipin adalarının toprak sahibi ve ticari elitleri içindeki üsti düzey görevler için görece demokratik çekişme ile diğer yanda demokratik yöntemlere pek de uymayan zora dayalı yönetim arasında gidip

geldi.¹⁵ Ferdinand Marcos'un devlet başkanlığı (1965-1986), "ahbap çavuş kapitalizmiyle" (crony capitalism) beraber, zora dayalı yönetimin doruk noktasını ulusal düzeyde uygulamaya koydu. Ancak 1986'da, Halk İktidarları adlı geniş bir halk seferberliği Marcos'u indirip onu Hawaii'ye gönderdi ve devlet başkanlığına (aynı derecede eli birisi olan) Corazon Aquino'yu getirdi. Bundan sonraki 15 yıl içinde, adli bir biçimde serbest rekabete dayalı seçimler, neredeyse düzenli bir şekilde yasama organları ve devlet başkanlarının birbirlerinin yerine geçmesini sağladı. Film yıldızı Joseph Estrada, Filipinli Kitlelerin Partisi adlı gevşek yapılı bir partinin desteklediği popülist bir programla 1998 yılında devlet başkanlığını kazandı. Ama Estrada kendisinden önce gelen bazı devlet başkanları gibi, çok geçmeden halkın parasına el uzatmaya başladı. İki yıl sonra Freedom House adlı kuruluş, Filipinler'in siyasal hakları notunu 2 (görecek yüksek sayılır) olarak ve yurtaşlık hakları notunu 3 olarak açıklayarak ülkeyi Arjantin, Benin ve Bulgaristan'ın olduğu gruba koydu, ancak 2+2'lik notlarıyla Botswana, Şili ve Guyana'nın altına yerleşirdi. Büyük bölgesel, dini ve etnik çatışmaların yanında devlet başkanının asli demokratik sorumlulukları konusundaki şüpheler Filipinleri daha yüksek notlardan alkoydu.¹⁶

Aslında, Filipinler'de dönemin popüler kamu siyaseti katıyen toplumsal hareketleri içermedi. Filipinlerin birçok kırsal bölgesinde milisler ve diktatörler hâlâ hüküm sürüyordu. Mindanao'da İslamcı gerillalar 1971 yılından bu yana bağımız bir devlet için savaşıyorlardı. Moro Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin ana damarının 1996'da merkezi hükümetle anlaşmaya varmasına rağmen, Moro Ulusal Kurtuluş Cephesi'nden (MNLF) 1984 yılında kopmuş olan 12 ila 15 bin arasındaki silahlı üyesi gerilla savaşını sürdürdü. Öte yandan, komünist Ye-ni Halk Ordusu (NPA) (muhtemelen 11 bin üye), MILF'yle

¹⁵ Benedict Anderson, *The Spectre of Comparisons. Nationalism, Southeast Asia and the World*. (Londra: Verso, 1998), s. 192-226.

¹⁶ Adrian Karantnycky (ed.), *Freedom in the World. The Annual Survey of Political Rights and Civil Liberties*, Piscataway, (New Jersey: Transaction, 2000), s. 389-390, 596-597.

gevsek bir ittifak içinde, Marksist bir devlet için kendi kampanyasını yürüttü.¹⁷

Joseph Estrada'dan önceki Devlet Başkanı Fidel Ramos MILF ve NPA'yla kısmi uzlaşmalara giderken, 1996'da MNLF'yle barış anlaşması yapmayı başardı. Estrada yönetimi altında bu anlaşmalar bozulmaya başladı. Estrada için daha da kötüsü, kimliği belirsiz saldırganlar (militan İslamcı ayrılıkçılardan oluşan Ebu Seyyaf grubunun üyeleri olduğu söyleniyordu) Filipinler ve Malezya'da turlisleri, yabancı gazetecileri ve Filipinler vatandaşlarını kaçırmaya başlamıştıydı. Sadece bazı rehinelere yüksek miktarda fidye karşılığında serbest bırakıldılar. Bu arada Manila'da bir dizi ölümcül bomba patladı ve kesin kanıt olmadan bir kez daha Ebu Seyyaf sorumlu tutuldu.¹⁸ Bütün bu çözümsüz çatışmalar, Estrada'ya olan halk desteğini sarstı.

Estrada'nın Ocak 2001'de görevden ayrılmasına yol açan anayasal kriz aslında iki ay önce başlamıştı. Devlet başkanının yasadışı faaliyetlerden yüksek miktarda rüşvet aldığına öne sürülen güvenilir suçlamalardan sonra, Filipinler Meclisi Estrada'yı Yüce Divan'a çıkarmak için 13 Kasım'da oylama yaptı. 22 üyeden oluşan ve bir ön mahkeme görevi gören Senato'nun Estrada'yı mahkum etmesi için oyların üçte ikisi gerekiyordu; bunun sonucunda 16 Ocak'ta mahkemenin kanıtları örtbas eden 11-10'luk oylaması büyük bir şok yarattı. Yolsuzluk suçlamaları ortaya çıktığı sırada ve Yüce Divan'a sevk etme işlemleri başlamadan önce Devlet Başkanı yardımcısı Macapagal (Estrada'dan bağımsız olarak, halkın çok daha büyük bir oranıyla seçtiği, ABD'de eğitim görmüş olan bir iktisatçı) Sosyal Güvenlik Bakanlığı yaptığı görevinden istifa ederek, Estrada karşıtı bir koalisyonun önderliği için eski Devlet Başkanı Corzon Aquino ve Kardinal Jaime Sin'in saflarına katıldı. Eğer Halk İktidarı Joseph Estrada'yı alaşağı ettiyse, bunu güçlü bir elit desteği sayesinde yaptı.

TABLO 2
Philippine Star'dan Bazı Başlıklar
(Aralık 2000 ve Ocak 2001)

Aralık 2000	1	Estrada* Karşıtı Güçler Sivil İhtisazlık Planını Başlatıyorlar
	2	Hükümet NPA** ve MILF*** ile Tatil Öncesi Ateşkesi İlan Etti
	8	Estrada Karşıtı Protestocuların Senatora Yürümleri Engellendi
	8	ABD, Estrada'nın Yararlanmasında Sırasındaki Darbe Söylenileriyle İlgili Endişelerini Dile Getirdi
	9	Cotabato Katedrali ve Jollibee Alışveriş Merkezi Bombalandı; 4 Yaralı
	11	Estrada Kilisenin ve Solun Desteğini Almaya Çalışıyor: Bütün İdam Cezalarını Müebbet Hapse Çeviriyor, Siyasi Mahkumları Serbest Bırakıyor
	18	Edsa Mitingi Bugün Yapılıyor
	24	Beraat Kararı Olağanüstü Bir Sivil İhtisazlıkla Karşılandı
	27	CPP****, Estrada Karşıtı Protestoların Bastırılmasına Karşı Uyarıda Bulundu
	28	Miriam***** Temyiz Mahkemesi'ne Gidiyor: Ülkemizdeki Mitingleri Durdurun
	31	Metro'da Patlama: 11 Ölü

Ocak 2001

	7	Estrada MILF'e Yeniden Savaş İlan Ediyor
	9	Göstericiler Senato Şoförünü Tartakladılar
	10	Protestocular Senato'nun Miting Yasası Karşısında Yılmıyorlar
	15	Polis Antipolo'daki Protestoyu Dağıtmak İçin Tazyikli Su Kullandı
	16	Malacananang***** Anarşiyi Ezmeye Hazır
	16	Antipolo Sakinleri Çöp Kamyonlarına Saldırdı
	17	Sanal Savaşçılar Miriam'ın Uluslararası Mahkeme Görev Alma Önerisini Engellemede Kararlılar
	18	II. Edsa'dan Erp'a*****: İstifa
	19:	Edsa Protestocuları İnsan Zinciri Oluşturuyor
	19	Bugün Tüm Ülkede İş Birlikliyor
	19	Estrada Yandaşları Eli Sopalı Öğrencilerin Peşine Düştü
	20	Estrada Hükümeti Düştü
	20	Göstericiler Makati'de Çatışmalar
	21	Mendiola'daki Çatışmada 3 Yaralı, 6 Gözaltı
	21	Temiz Mahkemesi: Halkın Refahı En Yüce Kanundur
	21	ABD GMA [Gloria Macapagal Arroyo] Hükümetini Tanıdı

(*) Dönemin Filipinler Devlet Başkanı – ç.n.

(**) Filipinler Komünist Partisi'nin önderliğindeki Yeni Halk Ordusu (New People's Army) – ç.n.

(***) Moro İslami Kurtuluş Cephesi (Moro Islamic Liberation Front) – ç.n.

(****) Filipinler Komünist Partisi (Communist Party of the Philippines) – ç.n.

(*****) Estrada yanlısı bir senator – ç.n.

(*****) Filipinler Devlet Başkanlığı Sarayı – ç.n.

(*****) Estrada'nın lakabı – ç.n.

17 SIPRI Stockholm International Peace Research Institute, *SIPRI Yearbook 2001. Armaments, Disarmament and International Security*, (Oxford: Oxford University Press, 2001), s. 39-40.

18 Annual Register, (2000), s. 326-327.

Tablo 2, Manila'daki günlük gazete *Philippine Star*'dan aktarıldığı kadıyla genel durumun bir kısmını tarif ediyor. (Hemen hemen her durumda, belli bir yer ve zamanda geçtiği bildirilen olaylar bir önceki gün gerçekleşmiş oluyordu.) Başlıklardan çıkan sonuca göre, Aralık ayının başına gelindiğinde, Filipini siyasi girişimciler Senato'ya, Edsa'ya ve Başkanlık Sarayı Malacananang'a yapılması planlanan yürüyüşlerle beraber geniş çaplı bir kampanya hazırlığı içindeydiler. Daha az radikal diğer birkaç örgütle beraber Filipinler Komünist Partisi (CPP) Estrada karşıtı kampanyayı destekledi. Estrada gerillalarla ateşkes yaparak, idam cezalarını hafifleterek ve mahkumları serbest bırakarak halkın ve kilisenin desteğini almaya çalıştı. Ancak önce taşrada, sonra da (Aralık ayının sonunda) Manila'nın toplu taşıma sisteminde bombalamalar devam etliğe, güvenirliliği darbe üstüne darbe yedi. Ocak ayının başında, Estrada MIL'Fe karşı askeri mücadeleyi yeniden başlatarak taktik değiştirdi.

Estrada'nın, kendi rejimine karşı düzenlenen gösterileri yasaklama girişimlerine karşın gösteriler Manila'da ve diğer yerlerde devam etti. Örneğin Akbayan Eylem Partisi'nden bir grup grev gözçüsü Queen City'de, Senatör Miriam Defensor-Santiago'nun (Estrada yanlısı olan bir Yüce Divan üyesi) evinin önünde yürüyüş düzenledi. Senatör, bu gösterilerin hukuken yasaklanması için 27 Aralık'ta Filipinler Yargıtay'ına başarısızlıkla sonuçlanan bir başvuruda bulundu. Birkaç hafta sonra, asıl olarak Estrada'nın istifasını talep eden elektronik bir dilekçe için imza toplamak amacıyla (150 bin kişi dilekçeyi "imzalandı") oluşturulmuş bir web sitesinin örgütleyicileri kampanyalarını, Senatör Defensor-Santiago'nun ("Miriam") Uluslararası Adalet Divanı'na atanmasına karşı çıkarak genişlettiler.

Bununla birlikte, dönemin bütün toplumsal hareket faaliyetleri Joseph Estrada'yı görevden uzaklaştırmaya yönelik kampanyayla doğrudan ilgili değildi. Örneğin 14 Ocak'taki "Antipolo protestosunun" Manila'daki eylemlilikle pek az ilgisi varken, Manila'daki çöplerle çok ilgisi vardı. Manila, kalabalık sokaklarındaki devasa çöp yığınlarının sıkıntısını çekiyordu. Estrada,

Manila'nın 30 kilometre doğusundaki San Mateo ve Antipolo şehirleriyle çakışan çöp deposunun yeniden açılmasını emretmişti. Antipolo'nun belediye başkanının önderliğindeki bin kadar protestocu (Antipolo'da 600 bin kişi oturuyordu), polis onları tazyikli suyla dağıtana kadar otoyolu trafiğe kapattı ve Manila'nın çöp kamyonlarının geçmesine izin vermedi. Aynı 15'inde, kimliği belirlenemeyen kişiler Antipolo'dan geçen çöp kamyonlarına ateş açtı ve kamyonları taşla tutarak camlarını paramparça etti. Yorumculara göre, yerel yetkililer protestoları destekledi çünkü, çöp sahasını alenen kabul etmeleri durumunda yaklaşan yerel seçimleri kaybetmekten korkuyorlardı.

Bununla birlikte, Yüce Divan'a yollama krizi büyüdüğüce Filipinler'deki toplumsal hareket eylemi, Yüce Divan sorunu etrafında örgütlenmiş Estrada yanlısı ve Estrada karşıtı güçler arasındaki mücadeleler üzerinde yoğunlaştı. Aynı 19'una kadar Başkanlık Sarayı'ndaki (Malacananang) hükümet sözcüsü hükümet karşıtı göstericileri tehdit etmeye devam etti ve Estrada'nın halk arasındaki destekçileri (özellikle Manila'nın yoksul semtlerinden ve hizmetçi, şoför ve diğer hizmet işçilerinden oluşan göçmen ağlarından geliyorlardı) bu göstericilerle çatışmayı sürdürdü. Ancak ayın 20'sine gelindiğinde başkent polisi, Estrada yanlısı karşı-göstericileri Manila'nın Makati (şehirin finans bölgesi) ve Mendiola (Malacananang'ın yanı başındaydı ve Ferdinand Marcos'un görevden uzaklaştırılması sırasında büyük çatışmaların meydana geldiği bir geçiş alanıydı) gibi semtlerinde denetim altına almaya ve tutuklamaya başlıyordu. Rüzgar yön değiştiriyordu. Aynı gün ABD'nin Macapagal rejimini tanıması değişimin üzerini örttü.

Estrada'ya olan destek tamamen ortadan kalkmadı. 25 Nisan'da Macapagal hükümeti Estrada'yı tutuklayıp ona adi suçlu muamelesi yaparak çok daha önceden verdiği bir sözü yerine getirdi. Bunun üzerine Estrada'nın partisinin (artık adı Kitlelerin Gücü idi) örgütleyicileri ve onlarla ittifak halindeki diğni gruplar kendi göstericilerini Edsa'ya getirerek liderleri adına sözlü taleplerini iletiler. 1 Mayıs'ta Estrada yanlılarından

oluşan benzer bir grup Başkanlık Sarayına (artık orda Macapagal vardı) yürüyerek, geçtikleri yerlerde 20 milyon pezonun üzerinde bir hasara yol açtı. Mendiola'da Estrada yanlısı ey-lemcilerle hükümet güçleri arasında çıkan çatışmalarda iki gösterici ve iki polis memuru öldü. Estrada cephesi, upki hasımları gibi, toplumsal hareketi dağıtıncıdan kendi uyarladıkları yöntemleri kullanmaya devam etti.¹⁹

2000 ve 2001 yıllarında Filipinler'de yaşanan mücadeleler 21. yüzyılın toplumsal hareketleri hakkında bize ne anlatıyor? Birincisi, ülkenin bazı kesimlerindeki gerilla savaşına karşın, en azından Filipinlerin merkez bölgesinin toplumsal hareketleri görünür biçimlerde kurumsallaştırdığını gösteriyor. Aralık ve Ocak aylarında gerçekleşen yürüyüşler, grevler ve basın açıklamaları, birçok yerel özelliğiyle beraber, açıkça uluslararası toplumsal hareketi dağıtıncının bir parçasıydı; devlet başkanı koluğundan indirmek için düzenlenen aralıksız bir kampanyanın bir parçasını oluşturdu; bir programı, bir kimliği ve daimi talepleri ifade etti ve WUNC teşhirlerini kapsadı. Üstüne üstlük, Antipolo'daki çöp deposuyla ilgili olarak yaşanan çatışma, toplumsal hareket taktiklerinin Estrada karşıtı kampanyanın ötesine taşınmış gösteriyor. Filipinlerin yarım kalınmış demokrasisi toplumsal hareketler için elverişli bir ortam sunuyordu. 20. yüzyılın ikinci yarısı için daha önce gözlenmediğimiz gibi, 21. yüzyılın başında da demokrasi ile toplumsal hareketler tüm dünyada birbirlerine refakat etti.

İkincisi, Filipinler toplumsal hareketler konusunda benzer sebeplerle, toplumsal ve coğrafi olarak bölümlere ayrılmış ülkelerin oluşturduğu dikkate değer kategoriye giriyordu. Escradanın Manila'daki yandaşlarının ve onların önderlerinin etkinliklerine rağmen, Filipinler'de yakın zamandaki toplumsal hareketlere katılanlar ağırlıklı olarak orta sınıflardan geliyordu.²⁰ Coğrafi farklılıklar Filipinleri, sınıf farklılıklarından bile çok daha keskin bir biçimde böldü. Çatışmaların yaşan-

dığı Mindanao gibi bölgelerde kamu siyaseti toplumsal hareketleri değil askeri liderleri, dini liderleri, haydutları, rehine avcılarını, patronaj ağlarını (patron-client networks), milisleri ve gerilla güçlerini içermekteydi. Filipinlerin yanı başında, Malezya ve Endonezya benzer bir biçimde, toplumsal hareket kampanyalarının ilk siyasi girişimleri sürdürdüğü büyük bölgelerle, kimsenin şiddet içermeyen toplumsal hareket etkinlikleriyle WUNC teşhirlerini aralıksız kampanyalarda bir araya getirmekten siyasi bir kazanç elde etmeyi beklemediği geniş alanlar arasında parçalanmış durumdadır. Sadece otoriter ülkeler değil, aynı zamanda kısmen demokratik ülkelerin otoriter kısımları da toplumsal hareketler dünyasının dışında kaldı.

Üçüncüsü, bu ciddi ulusal çatışmada uluslararası bağlantıların önemi büyüktü. Belli ki ABD yetkilileri Estrada karşıtı kampanyayı yakından takip ettiler ve Macapagal rejimini dip-lomatik olarak derhal tanıdılar. Uluslararası medyada yapılan yoğun yayınlar (Ferdinand Marcos'un 1986 yılında koluğundan indirilmesiyle kurulan kasıtlı paralellikler tarafından harekete geçirildi), Manila'daki eylemcilerin yerel ve uluslararası saflarında aynı anda hareketi geçmekten başka seçenekleri olmadıkları anlamına geliyordu. Bu durum, 2000-2001'de yaşanan olayları küreselleşmenin bir dürtüsü ya da sonucu haline mi getiriyordu? Uluslararası bağlantıların yoğunlaşmasının Estrada'ya karşı gelişen hareketi meydana getirdiği ya da bunu hızlandırdığını kastetmiyoruz. En fazla şunu söyleyebiliriz: Filipinler 21. yüzyılın başlangıcıyla beraber dünyadaki güç sebe-keleriyle ve iletişim ağlarıyla yeterince bütünleşti ve bu durumda Filipinli yöneticiler Myanmar, Belarus ve Liberya'daki muadillerinin hâlâ kullanabildiği zihinleri bulandırma, tecrit ve baskı seçeneklerini kullanamaz oldu.

Dördüncüsü, tek başına cep telefonlarının ve cep telefonu mesajlarının yaygın bir şekilde kullanılması Estrada karşıtı kampanyayı medyanın yönlendirdiği yeni tür bir toplumsal hareket haline getirmişti. Manila'daki kalabalıklar ucuz ve hızlı iletişim araçları sayesinde öncesine oranla daha çabuk ya da

19 Vicente Rafael, "The Cell Phone and the Crowd: Messianic Politics in the Contemporary Philippines," *Public Culture* 15, (2003), s. 422-425.

20 A. g. e.

daha çok sayıda toplanmış olabilir. Ancak Aralık ve Ocak aylarındaki halk hareketinin genel çizgileri (en azından bu mesafeden görüldüğü kadarıyla) diğer demokratik ve yarı demokratik ülkelerde daha önceleri meydana gelen toplumsal hareketlere olduğu kadar Filipinler'de daha önceleri, cep telefonu öncesi meydana gelen toplumsal hareketlere de büyük ölçüde benziyor. Sivil itaatsizlik yönündeki planlar, yetkililere alenen meydan okuma, daha önceden belirlenmiş örgütlere çağrı yapma, sembolik olarak seçilmiş yerlerde toplanmalar, gösteriler, yürüyüşler, insan zincirleri ve ulusal liderlerin göze carpan bir biçimde işin içine katılması.

Ancak dördüncü husus, sırf *Philippine Star* gibi kaynaklara dayanan bilginin sınırlarını gösteriyor. Medyada çıkan haberler ne tür eylemleri açıklamak zorunda olduğumuzu, hangi önemli aktörlerin (bireysel ve kolektif) umuma açık yerlerde karşıma çıktığını ve aktörler arasında alenen duyurulan hangi ittifakların oluştuğunu belirlemede son derece yardımcı oluyor. Ancak bu haberler kendi başlarına, *Time Asia* muhabirlerinin ortaya attığı kaygı verici soruları yanıtlamıyor: Halk seferberliğinin tek başına, netice üzerinde ne ölçüde bir etkisi oldu? Macapagal, Sin ve Aquino ile onların ordu ve finans sektöründeki gizli destekçilerinden oluşan bir klik, iktidarı ele geçirme amaçlarına bir kamuflaj olarak sokaktaki eylemleri kışkırtmış olabilir miydi? Kampanyaya katılanlar arasındaki etkileşimi yakından gözlemlenmeden kesin bir şey söyleyemeyiz.

Tahayvül edebildiğim kadarıyla, elimizdeki kamuların en makul yorumu şöyledir: Estrada'ya uzun süredir muhalefet eden örgütler ve siyasi girişimler, halkın Estrada'ya duyduğu yaygın hoşnutsuzluğu aralıksız bir kampanyaya aktarmada kayda değer bir rol oynadılar. Senato'nun Yüce Divan yargılaması bu kampanyayı bir ilgi odağı haline getirdi. Geniş çaplı yürüyüşler ve gösteriler kampanyanın ulusal ve uluslararası kamuoyunda kabul görmesini sağlarken, Estrada'nın muhaliflerine karşı güç kullanma kapasitesini azalttı. Estrada'nın destekçilerinin de (eylemlerini 2001 Ocak'ından sonra uzun süre devam ettirdiler) toplumsal hareket taktiklerini kullanma, gerçek toplum-

sal hareket siyasetinin 2001 yılının Ocak ayında etkisini göstermeye başladığını ve (en azından Manila bölgesinde) toplumsal hareketin halkın taleplerini bastırma yolu olarak yaygın bir şekilde kullanılmaya başladığını aklı getiriyor.

Uluslararası düzey

Bu arada toplumsal hareketler dünyanın büyük bir kısmında uluslararası bir nitelik kazanıyordu. Toplumsal hareketler 18. yüzyıldaki başlangıçlarından beri uluslararası bağlantılar kurmuştu. İngilizlerin köleliğe karşı başlatılan seferberlik (ki ilk büyük toplumsal hareket olma iddiasını taşıyordu) çok geçmeden okyanusun her iki yakasında birçok ülkeye uzanan kollarıyla Atlantik ötesi bir hareket haline geldi. 19. yüzyıl boyunca Alımlılık, kadın hakları ve İrlanda'nın bağımsızlığı adına girişilen hareketler Atlantik'in dört bir yanında işbirliği yaratmaya devam etti.²¹

Bu durumda sadece toplumsal hareketlerin uluslararası etkileşimleriyle ilgili örnekleri değil, toplumsal hareketlerin konularındaki kayda değer bir değişimin belirtilerini de aryoruz. Şekil 1 uluslararasılaşmayı gösteriyor ve şu ikisini ayırt ediyor: a) Toplumsal hareket etkinlikleriyle bütünleşmiş WUNC teşhirleri aracılığıyla program, kimlik ve sürekli talepleri ortaya koyan *halk talep edenler* (örneğin Dünya Ticaret Örgütü'ne karşı kampanya düzenleyenler); ve b) Hak talep edenlerin cevap bekledikleri, tanımayı talep ettikleri ya da ortadan kaldırılmalarını istedikleri *talep nesnelere* (örneğin Dünya Ticaret Örgütü). Toplumsal hareketlerin iki yüz yıllık tarihi boyunca, hak talep edenler ve talep nesnelere yerel düzlemde bölgesel, ulusal ve uluslararası düzlemlere kadar sıralandılar.²²

21 Michael Haagan, "Irish Transnational Social Movements, Migrants and the State System," Jackie Smith ve Hank Johnston (ed.), *Globalization and Resistance: Transnational Dimensions of Social Movements*, (Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield, 2002); Margaret Keck ve Kathryn Sikkink, *Activists Beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*, (Ithaca: Cornell University Press, 2000).

22 Charles Tilly, *Social Movements, 1768-2004*, (Boulder: Paradigm Press, 2004).

ŞEKLİ 1
Toplumsal Hareketlerin Uluslararasılaşması

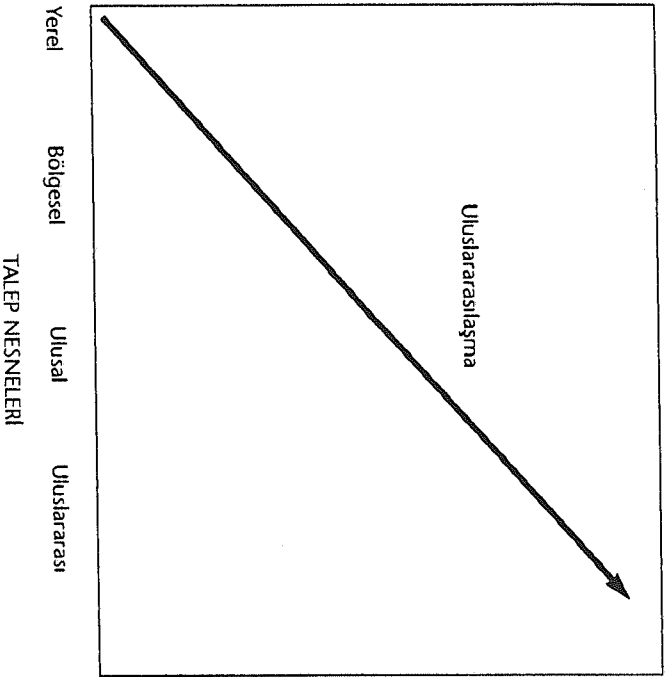
HAK TALEP EDENLER:

Uluslararası

Uluslararasılaşma

Ulusal

Bölgesel



Genellikle şu ikisi aynı düzeyde hareket etti: Yerel hak talep edicilerle yerel talep nesneleri, bölgesel hak talep edicilerle bölgesel talep nesneleri vb. Ancak giderek yaygınlaşan bir model, belli bir seviyedeki birçok hak talep edicinin birleşik talepleriyle daha yüksek bir seviyedeki talep nesnelere karşı karşıya getirdi; tıpkı Boston ve Philadelphia'da, köleliğin kaldırılmasını isteyenlerin köleliğe son verilmesi talebiyle Meclis'e dilekçe vermek için toplandıktan zaman ve Münih, Marburg ve diğer şehirlerdeki yerel Nazi eylemcilerinin Hitler'in Alman hükümdarı olması taleplerini hep bir ağızdan söylemeye başladıkları zaman olduğu gibi.²³

23 Helmut K. Anheier, Friedhelm Neidhardt ve Wolfgang Vorkamp, "Movement Cycles and the Nazi Party Activation of the Munich NSDAP, 1925-1930,"

Benzer bir biçimde, SSCB cumhuriyetlerinin ya da Sovyet uydu devletlerinin içindeki bağımsızlık yarıları gibi ulusal düzeyde hak talep edenler 1989 yılında eş zamanlı olarak Sovyet yöneticilerini ve Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletlerin de içinde yer aldığı uluslararası otoriteleri hedef aldılar. Bu ikinci durum, uluslararasılaşma doğrultusunda önemli bir aşamayı oluşturdu. Maksimumu (Şekil 1'in sağ üst köşesi) yetersizdi çünkü kesin bir biçimde uluslararası bir "biz" adına konuşan aktörlerden ziyade bölgesel ve ulusal düzeyde hak talep edenleri harekete geçirdi. Yine de, "biz" kavramının uluslararası düzeyde vücut bulması 21. yüzyılın toplumsal hareketleri için giderek aşına bir özellik haline geldi.

Aynı zamanda talep nesnelere de uluslararası bir nitelik kazandı. Birçok ülkede faaliyet gösteren ulusötesi ve ulusal şirketler (Nike, McDonald's, Coca-Cola ve Royal Dutch Shell'i düşünün) yayılıp çoğaldıkça, bunlar çokuluslu toplumsal hareket koordinasyonu için hedef haline geldiler. Birleşmiş Milletler, NATO, Avrupa Birliği ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası otoritelerin oluşturulması da benzer bir biçimde önemli aktörleri ortaya çıkardı; bu aktörlerin nüfuzları, politikaları ve müdahaleleri de çeşitli ülkelerden toplumsal hareket taleplerinin konusu oldu.²⁴ Bu aktörler üst düzey toplantılar düzenlediklerinde bu toplantıların bizzat kendisi, uyguladıkları politikalara yönelik uluslararası çapta koordine edilmiş protestolara yol açtı. Jackie Smith, DTO'nün 1999 yılının Kasım ayında Seattle'da düzenlediği toplantıyla ilgili oluşan hareketliliği şöyle tasvir ediyor:

American Behavioral Scientist 41, (1998), s. 1262-1281; Rudy Koshar, *Social Life, Local Politics and Nazism. Marburg, 1880-1935*, (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1986); Rudy Koshar, *Social Life, Local Politics and Nazism. Marburg, 1880-1935*, (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1986).

24 Bkz. örneğin Ronald J. Deibert, "International Plug 'n Play? Citizen Activism, the Internet and Global Public Policy," *International Studies Perspectives* 1, (2000), s. 255-272; Lesley J. Wood, "Breaking the Bank for Taking to the Streets - How Protesters Target Neoliberalism," *Journal of World Systems Research*, (2003), çıkacak.

29 Kasım 1999 akşamı Seattle'daki iş çevrelerinin önde gelenleri ve siyasi liderler, Dünya Ticaret Örgütü'nün Üçüncü Bakanlar Konferansı'na gelmiş olan delegeler için şehrin futbol stadyumunda şaşalı bir hoşgeldin partisine ev sahipliği yaptılar. Aynı sıralarda binlerce eylemci, sonradan "Seattle Muharebesi" olarak bilinen ilk büyük yüzleşmenin hazırlığını yapma amacıyla şehir merkezindeki kilisede bir araya gelmişlerdi. Protestocular dolup taşmakta olan kiliseden çıkular ve sokuk ve sağanak yağmur altındaki bir Seattle akşamında dans eden, şarkı söyleyen ve sohbet eden binlerce gösteriye katıldılar. Göstericiler şehrin birçok kesimini doldurdular ve "yüzyılın protestosunu" sergilediler. Birçok kişi Dünya Ticaret Örgütü'ne muhalefetlerini gösteren palto ve yağmurlukları giymişti. Binlerce gösterici ... stadyuma ilerledi ve borç krizinin felç edici etkilerini temsili bir biçimde sunmak için stadyumun etrafında bir insan zinciri (üç dört insan derinliğindeydi) oluşturdu. Protestolar, bu müşrif hoşgeldin etkinliğine gelmesi beklenen 5000 misafirin üçte ikisinden fazlasını etkiniğe katılmaktan caydırdı. İnsan zincirinin "borç zincirlerini" simgelemesi, Üçüncü Dünya borçlarına son vermek için yapılan uluslararası bir kampanyanın (Jübile 2000) bir parçasıydı. Bu, küresel ticaret sisteminin yarattığı olağanüstü eşitsizliklere protestocuların ve izleyicilerin dikkatini çekti ve küresel ticaret rejimine karşı düzenlenen sokak protestoları ve mitinglerle dolu bir haftayı başlattı.²⁵

Jübile 2000 ilk olarak, ekonomik ve toplumsal gelişme sorunlarıyla ilgilenen İngiliz NGO'larının bir koalisyonu olarak ortaya çıktı. Koalisyon çok geçmeden Üçüncü Dünya borçlarının iptaline odaklandı. Uluslararası finans liderlerinin 1998 yılında Birmingham'da yaptığı bir toplantıda insan zincirinin teriplenmesine öncülük etti. Jübile 2000'in eylemcileriyle diğer birçok siyasi ağ bir araya getiren Seattle Muharebesi, ulus-

25 Jackie Smith, "Characteristics of the Modern Transnational Social Movement Sector," Jackie Smith, Charles Chatfield ve Ron Pagnucco (ed.), *Transnational Social Movements and Global Politics: Solidarity Beyond the State*, (Syracuse: Syracuse University Press, 2002), s. 207.

lararası kurumları hedef alan uluslararası örgütçüler için bir model haline geldi.

Hak talep edenlerin ve talep nesnelерinin uluslararasılaşmasını anlamak için uluslararasılaşmanın iki vechesini daha bilmeliyiz: a) Kendi başlarına bir şey talep etmekten ziyade başkalarına, taleplerini uluslararası düzeyde koordine etmeleri için yardımcı olmakta uzmanlaşan araçların artışı, ve b) Kendi ülkeleri içinde benzer taleplerde bulunan eylemci gruplar arasındaki yan bağlantıların çoğalması. Uluslararası Af Örgütü ve İnsan Hakları İzleme Örgütü gibi insan hakları örgütleri tüm dünyadaki insan hakları ihlallerini takip ederek, bu ihallerle ilgili düzenli derecelendirmeler ve raporlar yayımlayarak, insan hakları ihlallerinde bulunanlara büyük devletlerin ve uluslararası otoritelerin yaptırım uygulamaması isteyerek, ama genellikle hak talep edenlere şablon, belge, bağlantı ve tavsiye vererek işin başını çektiler. Tüm dünyada sözüm ona yerli halkların oluşturduğu hareketler dünya çapındaki bir amacın katılımcıları olarak tanınmaktan önemli ölçüde yararlandılar.

Ancak profesyonel araçların kısmi bağımsızlığı altında, benzer amaçlar güden eylemciler de (örneğin çevrecilik, kadın hakları, yoksul ülkelere zengin pazarlar için düşük ücretle üretim yapan işyerlerine karşı oluşan muhalefet) okyanuslar ve kıtalar arasında sürekli bağlantılar oluşturdu. Fijili feminist eylemcilerin açıkladığı gibi,²⁶ bu bağlantıların bir kısmı ilk olarak, Birleşmiş Milletler'in de içinde yer aldığı uluslararası örgütlerin çabısıyla yapılan toplantılarda oluşuyor. Diğerleri, internette tartışma listeleri ve web siteleri aracılığıyla kurulan ilişkiler yoluyla oluşuyorlar. Geçmişten örnek alınabilecek bol miktarda örneğe karşın, uluslararası düzeyde koordine edilen toplumsal hareket etkinlikleri ve bölgesel ve ulusal düzeyde düzenlenen toplumsal hareket etkinliklerine gelen uluslararası destekler 20. yüzyılın son yıllarından itibaren giderek artan bir sıklıkta meydana geldi. Üstelik, eylemciler ve araştırmacılar kimi zaman küreselleşme karşılığı, kimi zaman küre-

26 Annelise Riles, *The Network Inside Out*, (Ann Arbor: University of Michigan Press, 2000).

mel adalet ya da küresel sivil toplum olarak adlandırılan dünya çapındaki hareketler için bölgesel ve ulusal olayları daha fazla talep eder oldular.²⁷

London School of Economics'ten bir grup araştırmacı 2001 yılında, küresel sivil toplum başlığı altında, etkinlikler arasındaki (bu etkinliklerin çoğu dünyanın bir yerindeki toplumsal hareketlerin bir parçası olma özelliği taşıyordu) örgüt temelli bağlantılar konusunda yıllık yayımlamaya başladı. Tablo 3, 2001 yılının Ocak ve Şubat ayları için yılın yapıldığı kronolojisi özetliyor. Bunun içinde Filipinler'in artık aşına olduğumuz İkinci Halk İktidarı da vardır. Ancak tablo aynı zamanda, küreselleşme karşılığını ve küresel adaleti savunucuların iyi bildiği bir dizi diğer etkinliği de sıralıyor: Fransız'da McDonald's'a saldırıların yargılanması, Brezilya'nın Porto Alegre kentindeki Dünya Sosyal Forumu, Davos (İsviçre) ve Cancun'daki (Meksika) Dünya Ekonomik Forumları sırasında düzenlenen militan karşı konferanslar, Meksika'da Zapatistaların her yanda duyulan yürüyüşü ve diğerleri. İki ayda yaşanan olaylar elbette bir eğilim oluşturamaz. Ancak takvim bize, 21. yüzyılın başlarıyla ilgili neden bu kadar çok gözlemcinin toplumsal hareketlerin büyük bir hızla küreselleştüğünü söylemeye başladığını açıklıyor. Bu olayların çoğu, uluslararası düzeyde örgütlenmiş hak talep edenleri, uluslararası olarak önde gelen talep nesnelere ya da her ikisini birden kesin olarak içermektedir.

21. yüzyılın başlarını daha uzun zamanlı bir perspektife yerleştirdiğimizde ne görüyoruz? Tüm dünyadaki toplumsal hareketlerle ilgili kapsamlı listelerin yokluğunda (ve toplumsal hareketlerin katıyen toplumsal hareket örgütlerine dönüşme-

27 W. Lance Bennett, "Communicating Global Activism," *Information, Communication & Society* 6, (2003), s. 143-168; Ruud Koopmans, "Movements and Media: Selection Processes and Evolutionary Dynamics in the Public Sphere," *Theory and Society*, (2004); Dieter Rucht, "Media Strategies and Media Resistance in Transnational Protest Campaigns," *Uluslararası Sürçer ve Toplumsal Hareketler* başlıklı konferansa sunulan yayımlanmamış tebliğ, (2003). Bellagio, İtalya; Sidney Tarrow, "From Lumping to Splitting: Specifying Globalization and Resistance," Jacke Smith ve Hank Johnson (ed.), *Globalization and Resistance. Transnational Dimensions of Social Movements* (Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield, 2002).

TABLO 3
Küresel Sivil Toplum Olayları
(Ocak-Şubat 2001)

Ocak 2001	
15-16	Montpeller, Fransa: Köylü Konfederasyonu üyeleri, 1999 yılında Millau'da bir McDonald's'ta tahrip etmekten temyiz mahkemesine çıktılar
17-20	Manila, Filipinler: İl Halk İktidarı
22	Zambiya Eylemi, Niijerya: Bir genç kız evlilik dışı cinsel ilişkiye girmekten 100 kırbaça cezasına çarptırıldı; ceza başta Kanada hükümeti ve NGO'lar tarafından olmak üzere yaygın bir biçimde kınandı
25-30	Porto Alegre, Brezilya: Dünya Sosyal Forumu, neoliberalizme ve kapitalist küreselleşmeye muhalif programları tartışmak üzere 11,000 eylemciyi bir araya getirdi
26	Gujarat, Hindistan: Yirmi bin kişinin ölümüne yol açan deprem tüm dünyanın yardım elini uzatmasına ve müdahalede bulunmasına sebep oldu
29-3	Davos, İsviçre: Dünya Ekonomik Forumu, taziykili suyla püskürtülene kadar eylemlerini sürdüren anti-kapitalist protestocuların gösterilerine sahne oldu
Şubat 2001	
3	Aranatin: Arantın, İspanya ve Meksika'daki NGO'ların baskısı sonucu, Meksikalı yetkililer Arantın'ın eski yüzbaşı Ricardo Miguel Cavallo'yu, 1976-1983 yılları arasındaki askeri diktatörlük döneminde işlediği suçlardan yargılanması için İspanyol mahkemelerine teslim etti.
10	Addis Ababa, Etiyopya: Bini aşkın kadın ülkedeki şiddete karşı yürüdü, yürüyüşü Etiyopya Kadın Avukatlar Derneği destekledi.
12	Filipinler: İşçilerden ve katedilen işçi önderi Felimon Lagman'ın dostlarından oluşan yirmi binden fazla kişi kızıl gömlekler giyerek ve adalet isteyerek yürüdü.
17	Osoqbo, Niijerya: Polis, Ulusal Vırcdan Partisi'nin bir araya getirdiği demokrasi yanlısı protestocuların yürüyüşünü dağıttı
20	Suriye: Hükümet, Devlet Başkanı Beşar Esat'ın 2000 yılında iktidara gelmesinden sonra toplanmaya başlayan sivil forumları sınırlama yönünde adımlar attı
22-27	Cancun, Meksika: Anti-kapitalistler ve onların Greenpeace gibi müttefikleri (Kapitalist) Dünya Ekonomik Forumu'na benzer bir toplantıya karşı büyük çaplı protesto faaliyetleri yürüttüler
25	Meksika: Zapatistalar Chapas'tan Mexico City'ye, Zapatur adını verdikleri ve tüm dünyadan katılımını sağladığı bir yürüyüş düzenlediler (Yürüyüş 6 Mart'a kadar devam etti)
26	Edo State, Niijerya: Gençler Shell Petrol'e ait petrol ve benzin istasyonlarını işgal ettiler

Kaynak: Glasius, Kaldor ve Anheier 2002: 380-381'den özetlenmiştir

ilgili yarımadadaki bükürncü ama önemli uyarıyla birlikte), 20. yüzyıla girerken Uluslararası Hükümet Dışı Örgütlerin (INGO) kuruluş sayılarında bir artış olduğu hissine varabiliriz. 1870'ler ve 1880'lerde yılda 2 ya da 3, 1890'larda yılda 5 ya da 6 INGO kurulurken, bu sayı Birinci Dünya Savaşı'ndan önce yılda 30 civarına çıktı. Daha sonra INGO'ların kuruluşu savaş sırasında ve savaşın sonra azaldı, 1920'lerdeyse yılda yaklaşık 40'a çıktı; İkinci Dünya Savaşı boyunca azaldı, daha sonra 80, 90'lara fırladı ve son olarak 1980'lerde yılda 100'ün üzerinde yeni INGO kuruluşu gerçekleşti.²⁸

Bulgular INGO'ların kurulumlarıyla hükümetlere bağlı ya da yarı bağlı örgütlerin (Milletler Cemiyeti, Uluslararası Çalışma Örgütü, Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası gibi) oluşumu arasında çarpıcı benzerlikler sergiliyor; gerçekten de Boli ve Thomas, INGO'larla hükümetlerarası örgütlerin kurulmaları arasında yıldan yıla 0.83'lük bir korelasyon hesaplıyor.²⁹ Boli ve Thomas'ın verileri aynı zamanda, INGO'ların kurulmalarıyla küreselleşmenin daha önce ileri sürdüğüm dalgalı çizelgesi arasında geniş paralellikler açığa çıkarıyor.

Daha sınırlı (ve amacımıza uygun olarak daha inandırıcı) bir biçimde "bir tür toplumsal ve siyasi değişim amacını geliştirmek için örgütlenmiş olan ve en az üç ülkede üyesi olan müstakil hükümet dışı dernekler" üzerinde yoğunlaşan Jackie Smith 1973'ten 2003'e kadar mevcut örgütlerin sayısındaki (yeni kurulanların sayısını değil) değişimi sapırdı. Bu tür ulusötesi toplumsal hareket örgütleriyle ilgili yaptığı sayımlar aşağıda belirtildiği gibidir (2003 yılıyla ilgili tahmin de yer almaktadır - Tablo 4).

TABLO 4
Ulusötesi Toplumsal Hareket Örgütlerinin Sayısı

Yıl	Sayı
1973	183
1983	348
1993	711
2000	959
2003	1 011 ³⁰

Sayı, 1973'ten 1993'e kadar her on yılda kabaca iki katına çıktı, daha sonra 1993 ile 2003 arası yarım kat daha arttı. Smith'in listesindeki ulusötesi toplumsal hareket örgütleri başta kadın hakları, kalkınma, küresel adalet, etnik grupların kendi kaderlerini tayin hakkı ya da sağcı amaçlardan ziyade, daha çok insan hakları ve çevre sorunlarıyla ilgilendi. Ancak 1990'larda ekonomik sorunlar daha çok önem kazandıktan sonra sorunlarla ilgilenen örgütler azaldı. Belirsiz bir adlandırma küreselleşme karşıtı hareketler, özellikle ekonomik sorunlar üzerinde uzmanlaşan örgütleri çekti; ancak bunlar insan haklarına, çevre sorunlarına ve uluslararası toplumsal hareketlerin diğer önde gelen talep nesnelere odaklanmış örgütlerle sık sık ittifak yaptılar.

Eldeki verilerin gösterdiği gibi, uluslararası toplumsal hareket etkinliğinin örgütsel temelleri, diğer hususlardaki uluslararası bağlanımların çoğalmasıyla hemen hemen aynı tempoda yayıldı.³¹ Uluslararası olarak aktif olan hükümet dışı örgütler kendilerini oransız olarak şehirlerde konuşturdular (bu şehirler aynı zamanda, karar alma mekanizmalarına sahip büyük kurumlara da ev sahipliği yapıyordu). Birçok Avrupa Bir-

28 John Boli ve George Thomas "World Culture in the World Polity: A Century of International Non-Governmental Organization," *American Sociological Review* 62, (1997), s. 176; 1900-2000 yılları arasında var olan INGO'ların sayısı için bkz. Helmut Anheter ve Nuno Themudo (2002): "Organisational Forms of Global Civil Society: Implications of Going Global," *Marlies Glasius, Mary Kaldor ve Helmut Anheter* (ed.), *Global Civil Society*, (Oxford: Oxford University Press, 2002), s. 194.

29 John Boli ve George Thomas "World Culture in the World Polity: A Century of International Non-Governmental Organization," s. 178.

30 Jackie Smith, "Globalizing Resistance: The Battle of Seattle and the Future of Social Movements," Jackie Smith ve Hank Johnson (ed.), *Globalization and Resistance: Transnational Dimensions of Social Movements*, (Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield, 2003), s. 32; aynı zamanda bkz. Jackie Smith, "Characteristics of the Modern Transnational Social Movement Sector," *Transnational Social Movements and Global Politics. Solidarity Beyond the State*.

31 Margaret Keck ve Kathryn Sikkink, *Activists beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*, (Ithaca: Cornell University Press, 1998).

İhtiyaçlarının merkezi olan Brüksel 1392 INGO ile önde gidiyordu. 2001 yılı rakamlarıyla dünyadaki tüm INGO'ların bulunduğu belli başlı yerler şöyleydi: Brüksel (1392), Londra (807), Paris (729), Washington (487), New York (390), Geneva (272), Roma (228), Viyana (190), Tokyo (174) ve Amsterdam (162).³² Üstelik, uluslararası düzeyde koordine edilen toplumsal hareket eylemleri, benzer bir biçimde, önemli siyasi ve ekonomik güç merkezlerinde veya bunların yakınlarında yoğunlaştı; buna Dünya Ticaret Örgütü toplantıları gibi olayların oluşturduğu geçici merkezler de dahildi.

Ne yazık ki uzun vadede, toplumsal hareketlerin kampanyaları, gösteri dağarcıkları ve WUNC teşhirlere yerime, örgütlerin (uluslararası ya da başka türlü) sayılarına ve tariflerine güvenemeyiz. Birisi toplumsal hareket eylemlerini uygun şekilde listeleme gibi zor bir işi yerine getirmelidir. Bu açıdan Lesley Wood önemli bir ilk çabada bulundu. Wood, 1998 ile 2001 yılları arasında uluslararası ticaret kuruluşlarının toplanmalarıyla çıkışacak şekilde örgütlenen neoliberalizm karşı beş eylem gününe³³ gerçekleştirilen katılımı incelemek için standart iletişim kurumlarını olduğu kadar toplumsal hareketlerin oluşturduğu elektronik kaynakları da kullanarak uluslararasılaşmanın önemli bir vechesini zekice ortaya çıkardı:

- 16-20 Mayıs 1998: G-8 toplantısı (Birmingham, İngiltere) ve Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) bakanlar toplantısı (Geneva)
18 Haziran 1999: G-8 toplantısı (Cologne, Almanya)
30 Kasım 1999: DTÖ bakanlar konferansı (Seattle, ABD)
26 Eylül 2000: Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası toplantıları (Prag, Çek Cumhuriyeti)
9 Kasım 2001: DTÖ bakanlar konferansı (Doha, Katar).

Bir eylem günü, resmi ticaret toplantısının yapıldığı yerde ya da bu yerin yakınlarında önceden örgütlenerek hazır bulunanlarla, bu yerin uzagındaki gözle görülür diğer birçok yerde eş zamanlı olarak koordine edilen mitingler, gösteriler ve basın açıklamalarını bir araya getirdi.

32 Marlies Glasius, Mary Kaldor ve Helmut Anheier (ed.), *Global Civil Society*, (Oxford: Oxford University Press, 2002), s. 6.

Wood'un eylem günleri sadece "Seattle Muharebesini" değil, aynı zamanda dört yıllık süre zarfındaki diğer önemli uluslararası eylemliliklerden döndünü de içeriyor. Bunlar gerçekten de hedefleri ve bu hedeflerin yaygın görüşleri üzerinde etkide bulundular. *Annual Register* şu yorumu yapıyor:

1999 yılının sonunda Seattle'da yapılan bakanlar toplantısından bir muhabirin deyimiyile "gözden düşen" DTÖ 2000 yılını, "nekahat" dönemi ya da daha az iyi niyetli bir tanımla mayla "felç" dönemi olarak geçirdi. 1999'daki toplantıda çarpıcı bir biçimde su yüzüne çıkan karmaşık sorunların çözümü için çok az şey yapıldı. Gelişmiş ve gelişmekte olan uluslararasıdaki sürdürme, geliştirmekte olan ulusların DTÖ'de daha fazla etkinlik talebi üzerinden devam etti. Özellikle AB, Japonya ve ABD gibi güç merkezleri küresel ticaret görüşmelerine yönelik önerilen yeni bir tur için bir program ve gündem üzerinde hâlâ anlaşma sağlayamıyor. Ve küreselleşme karşıtı eylemcilerin protestoları devam ediyordu: Diğer şeylerle birlikte, DTÖ'nün faaliyetlerinin çalışmaları standartları ve çevrenin korunması üzerindeki olumsuz etkilerine karşı mücadele ediliyor ve DTÖ kararlarının birçok ülkedeki yoksulluğu azaltmadığı, tersine daha da ağırlaştırdığı ileri sürülüyor.³³

Benzer bir biçimde, ülkelerin ticaret temsilcileri 2003 yılının Eylül ayında Meksika'nın Cancun kentinde gıda maddelerinin uluslararası mübadelelerine yönelik politikayı görüşmek için bir araya geldiklerinde, gözlemler, sokaktaki göstericilerle yeni oluşan G-21 bünyesindeki gelişmekte olan ülkelerin gıda ihtiyacının, Avrupa Birliği ve ABD'nin (çiftçilerine bulundukları geniş desteklemelerle) kolay kolay görmezden gelemeceği müthiş bir ittifak oluşturduğunu belirttiler.³⁴ Buna rağmen, Cancun toplantısından çıkan taslak DTÖ anlaşması, G-21 ülkelerine ve onların sokaktaki destekçilerine çoğu sözde kalan

33 *Annual Review* 2000: 385-386.

34 Elizabeth Becker, "Hark! Voices From the Street Are Heard in the Trade Talks," *New York Times*, 13 Eylül 2003.

küçük tavizler verdi.³⁵ Aslında, G-21 ülkeleri zengin ülkelerin önerilerinin yetersizliğini protesto ederek çekildiğinde görüşmeler sona erdi. Bu yüzden, DTÖ'nün tutumunu üzerine gelişen bu tür eylem günlerinin etkisini tam olarak ortaya çıkarmak için daha yakından bir incelemede bulunmak gerekiyor. Ancak asgari düzeyde, uluslararası eylemci ağları bu tutumun kamuoyunda tartışılmasını şekillendirmeyi başardılar.

Wood, en az 10 kişinin taleplerini ilemek için toplandığı ve aralarında belirgin bağlar bulunan olayları belirledi.³⁶ Her bir durumda, uluslararası eylemci ağları ya da Halkın Küresel Eylemi (PGA), Jübile 2000 ve Birleşmiş Sendikalar Uluslararası Konferansı gibi INGÖ'lar sadece ticaret kuruluşlarının toplantılarının yapıldığı yerde ya da bu yerin yakınlarında hazır bulunmaya çalışıyorlar, aynı zamanda başka yerlerdeki stratejik mekânlarda da paralel protesto eylemlerine çağrı yapıyorlardı. Wood beş gün boyunca birbirleriyle ilişkili 462 tane (ya da eylemlilik başına yaklaşık 90 tane) olay listeledi. En çok olay Batı Avrupa'da yer aldı, onu ABD ve Kanada izledi; azınlıkta kalsa da bir miktar önemli olay da Doğu ya da Orta Avrupa, Okyanusya, Asya, Afrika ve Latin Amerika'da meydana geldi. Toplamda, eylemlilik başına olay sayısı 1998 yılında 43 iken, 2001 yılında 158'e çıktı. Wood'un bulguları, uluslararası olarak koordine edilmiş eylemlerin herhangi bir yerde tüm toplumsal hareket etkinlikleri içindeki payının artıp artmadığı hakkında bir şey söylemiyor. Ancak coğrafi olarak ayrı yerlerde ve eş zamanlı olarak yapılan etkinliklerin uluslararası eylemlilerin bir taktiği olarak arttığını kesin olarak gösteriyor.

Bununla birlikte, dalganın görünen ucuyla dalganın bütünü-nü karıştırmayalım. Doug Imig ve Sidney Tarrow uluslararasılaşmayla ilgili en tiz analizlerden birini yürüttüler; analizlerinde 1984'ten 1997'ye kadar Avrupa Birliği'ne bakıldılar. Imig ve Tarrow "mücadele konuları" saptamak için Re-

uters'in internetteki haber servislerini taradılar. Daha sonra bu olayların hangilerinin, a) hak talep edenler arasında uluslararası koordinasyonu içerdiğini ve/veya b) taleplerini AB'ye ya da onun kurumlarına yönelttiğini sorguladılar. Imig-Tarrow'un listesindeki 9872 olaydan sadece 490'unda (yüzde 5'i) AB'ye yönelik talepler yer alıyordu.³⁷ Üstelik bu 490 olaydan sadece 84'ünde uluslararası koordinasyon söz konusuydu; kalan 406'si AB'ye yönetildi ama bunlar ulusal sınırlar içinde kaldı ve birincil taleplerini kendi ülkelerindeki yetkililere yönelttiler. 1994 ile 1997 yılları arasında, doğrudan AB kurumlarını hedef alan olayların oranı, toplam olayların yaklaşık yüzde 5'inden 30'una fırladı. Trif ve Imig'in bunu takip eden araştırmaları 2002 yılı için, Avrupa'daki olayların yüzde 20'sinin koordinasyonunun ulusötesi düzeyde gerçekleştiğini, ancak daha sadece yüzde 5'inin AB kurumlarına yöneltildiğini gösteriyor.³⁸ Yeni yüzyıl başlarında, Avrupa'daki toplumsal hareket etkinliği için mütevazı bir uluslararasılaşma nihayet gerçekleşmeye başlıyordu.

Imig-Tarrow'un bulgularını çok farklı iki yoldan şekillendirebiliriz. Uluslararası düzeyde hak talep edenlerin ve uluslararası taleplerin oranında son zamanlarda bir artış eğilimi sergilediğinden, toplumsal hareketlerin büyük çapta uluslararasılaşacağını kesiterek, bu eğilimi 21. yüzyıla da yansıtabiliriz.³⁹ Anekdotalarla dolu bir sürü örnek (özellikle de Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), Dünya Ticaret Örgütü ve ulusötesi şirketlere karşı gelişen eylemlilikler) böyle bir okumayı destekliyor.

37 Doug Imig ve Sidney Tarrow "Mapping the Europeanization of Contention: Evidence from a Quantitative Data Analysis." Doug Imig ve Sidney Tarrow (der.), *Contentious Europeans: Protest and Politics in an Emerging Polity*, (Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield, 2001), s. 32-34.

38 Maria Trif ve Doug Imig, "Demanding to be Heard: Social Movements and the European Public Sphere," *Taslak Halindeki Tebliğ* 2003-06, Cornell University, Ulusötesi Mücadele Üzerine Seminer.

39 W. Lance Bennett, "Communicating Global Activism," *Information, Communication & Society* 6, (2003), s. 143-168; Jackie Smith, "Characteristics of the Modern Transnational Social Movement Sector," Jackie Smith, Charles Chatfield ve Ron Pagnucco (ed.), *Transnational Social Movements and Global Politics: Solidarity Beyond the State*, (Syracuse: Syracuse University Press, 2002).

Hümanizmle birlikte başka bir açıdan bakıldığında, İmig ve Tarlow'un vardığı sonuçlar 20. yüzyılın sonu için, toplumsal hareketlerin dilendirdiği taleplerin çoğunun devlet sınırları içinde kalmaya devam ettiği ve taleplerin çoğunlukla aynı devlet içindeki mevzulara yöneldiği bir Avrupa gösteriyor. Dahası, Jübiile 2000 gibi uluslararası ağlar (elektronik dilekçeler ve eş zamanlı insan zincirleri gibi bir zamanlar girişikleri eylemlerdeki bütün görkemli etkilerine rağmen) sürekli faaliyet gösterdiklerinde genellikle parçalanmaya ya da sönünlenmeye yüz tutular; genel olarak, dünyadaki büyük güç merkezlerinin yakınlığında konuşlanmış olan hükümet dışı örgütler daha fazla süreklilik gösterdiler.⁴⁰ Batı Avrupa ve Kuzey Amerika bu merkezlerin esas kısmını hâlâ barındırdıklarından ve buradaki eylemler uluslararası toplumsal hareketlerin talep oluşturma mekanizmasına dünyadaki diğer bölgelerden çok daha fazla müdahil olduklarından, dünya çapında gerçekleşecek ciddi bir uluslararasılaşmanın daha kat edecek çok yolu var.

Eğer Howard Rheingold ve Lance Bennett anlaşmanın dijital olarak sağlandığı toplumsal hareketleri doğru tarif etlirse, demokrasi taraftarları gerçekten de uluslararasılaşmanın hâlihazırdaki eksikliğine alkış tutmak isteyebilirler. Ne Akıllı Topluluklar ne de birbirlerine zayıf bağlarla bağlı ağlar, önceki yüzyılların bize toplumsal hareket dağıcıklarının tamamlayıcısı olarak gösterdikleri programları adına aralıksız bir siyasi çalışma yürütecek kapasiteye sahiptirler. Milyonlarca insanın DTO politikalarına ve McDonald's hamburgerine muhalefet ederek girişikleri hızlı eylemlilik, bu hedefleri halkla ilişkilere daha duyarlı hale getiriyor ve onları sınırlarını korumaya itiyor. Açık ki, sıradan insanlara karar alma hakkı tanınmıyor. Hintli eylemci-analist Neera Chandhoke üçlü bir tehditten endişe duyuyor: DTÖ ve IMF'nin demokratik sorumluluktan kaçınmaları, küresel Kuzeyde konuşlanmış olan örgüt ve eylemcilerin,

daha yoksul ve iletişim bağları daha zayıf olan ülkelerdeki örgütlerin ve insanların zararına olacak şekilde, uluslararası arenada talep oluşturma mekanizmasına egemen olmaları; ve vassıflı siyasi girişimcilerle sıradan insanlar arasındaki ayrımın keskinleşmesi:

Tedirgin olmak için nedenlerimiz var. Çünkü küresel sivil toplum örgütlerinin önderliklerinin önemli bir kısmı kendini atarız durumunda ve üyelerine karşı sorumlu değil; bu üyelerin çoğu da pasif durumda ve eylemciliklerini, e-posta yoluyla dolayan dilekçelere imza atmakla sınırlıyorlar. Aynı zamanda şunu da görmek lazım: DTÖ'ye karşı yapılan gösterilerde ya da Dünya Sosyal Forumu gibi alternatif forumlarda geniş kalabalıklarla karşılaşmamıza rağmen bu olaylar arasındaki etkinlik NGO'ların çekirdek bir grubu tarafından yürütülüyor. Gösterilere katılanlara, başka yerlerde son hali verilmiş siyasi bir platform ve gündem sunulması mümkündür. Bu ne demokratik, ne de politiktir; hatta burada katılımcı olayların bürokratik yönetimi söz konusu olabilir. Bu durum insanları ... başka yerlerde oluşturulan seçeneklerin tüketici-leri haline bile getirebilir.⁴¹

Belki de toplumsal hareketler çatırıyor: Bir yanda, karar alma gücünün söz konusu olduğu hususlara sürekli bir politik müdahaleyi destekleyen eski eylem ve örgüt tarzları; diğer yanda, büyük ölçüde uzmanlaşmış örgütler ve girişimciler tarafından araları yapılan, kıtalar arasındaki görkemli ama geçici bağlantıların gözler önüne serilmesi. Bu durumda, toplumsal hareketlerin kendi tarihi boyunca sadık bir yol arkadaşı olan demokrasideki böyle bir çatırdamanın etkileri üzerine daha fazla kafa yormak zorundayız.

ÇEVİREN Emre Ergüven

40 Helmut Anheter ve Nuno Themudo "Organisational Forms of Global Civil Society: Implications of Going Global," Marlies Glasius, Mary Kaldor ve Helmut Anheter (ed.), *Global Civil Society*, (Oxford: Oxford University Press, 2002).

41 Neera Chandhoke, "The Limits of Global Civil Society," Marlies Glasius, Mary Kaldor ve Helmut Anheter (der.), *Global Civil Society*, (Oxford: Oxford University Press, 2002), s. 48.